Poštnina plačana v gotovini.
Die Postgebühr bar bezahlt.

Slovenski dom

PREIS - CENA L 1.50

Leto IX. — Štev. 40

TEDNIK ZA POLITIČNA IN KULTURNA VPRAŠANJA

Sobota, 7. oktobra 1944

»Vi ste sol, luč in mesto na gori«

Na pogrebu žrtev iz Jelendola je imel zastopnik ljubljanskega škofa kanonik dr. Kraljič govor, v katerem je dejal:

»Pred nekaj dnevi me je prevzvišeni poslal v Ribnico k izkopu in pogrebu jelendolskih žrtev in mi dal dve nalogi, ki naj jih izpolnim. Moja prva naloga je, da se poslovim v njegovem imenu in v imenu vsega vernega katoliškega ljudstva od teh slovenskih mučencev, katerih izmučena trupla počivajo v teh preprostih, belih rakvah. Drugič pa se moram zahvaliti vsem tistim, ki se niso ustrašili velikih naporov in strašnega dela pri izkopavanju najboljših slovenskih sinov, zavedajoč se, da so s tem storili največje in najlepše delo krščanskega usmiljenja. S tem so namreč naklonili padlim mučencem ono milost, ki so si jo gotovo vsi želeli: da bi namreč spokojno počivali v blagoslovljeni zemlji in uživali večni mir in pokoj.

Ljudje smo pač taki, da imamo v zadnji uri čudovito dosti želja. Želimo si tedaj, da bi bilo ob našem smrtnem boju zbrano mnogo ljudi, da bi videli pri sebi vse svoje znance in drage, ki bi nam otirali mrtvaški pot s čela. Želimo si tedaj, da bi nam kdo s toplo in nežno besedo lajšal zadnje ure življenja in nam otiral solze in potne kaplje s čela. Želimo si v zadnjih urah verske tolažbe, še enkrat tedaj želimo prejeti Boga v dušo kot popotnico za zadnje, dolgo romanje v večnost. Želimo si, da bi nam vsi voščili v oni uri večni mir in pokoj.

Tudi vsi ti, katerih trupla leže danes izmučena in trpinčena pred nami, so imeli prav take želje. Toda niti ena od teh jim ni bila uslišana. Gotovo so pred letom dni, ko so odhajali iz tega trga v smrt, izražali te želje tudi oni. Gotovo so klicali svoje domače, duhovnika, Boga, toda kot odgovor na vse to so dobili pljunek in psovko v obraz. Namesto v življenje, ki so ga komaj začeli, so jih peljali v smrt in strašno mučenje.

Ne samo to, da jim niso izpolnili poslednjih želja, niti umreti jim niso pustili tako, kot človek umre. To nam dovolj jasno pričajo trupla, ki leže pred nami. Vsa so izpačena, vsa stepena in preluknjana, zvezane so roke in noge teh mučencev, mnogim obleka pokradena in sezuti čevlji, ker so jih pozneje prodajali v ribniških kasarnah na dražbi.

Resnično, ti mučenci niso umirali kot ljudje, ampak so umirali na pol nagi in bosi po strašnem mučenju, odpeljani v temni gozd, ki naj skrije vnebovpijoči zločin.

Danes, ko jih gledamo mrtve pred sabo, se nujno moramo vprašati, zakaj so ti ljudje umrli.

Če si odkrito povemo v obraz, bomo pač rekli, da nobeden od nas ne ve, da bi kdo od teh kaj hudega storil. Saj smo jih tako dobro poznali v življenju. Dobro vemo, da so delali samo to, kar sta jih oče in mati učila. In kaj sta jih ona učila, kaj uči verna slovenska mati svojega dragega otroka?

»Sin moj, hčerka moja, glejta, da ne bosta v življenju nikdar delala komu sile, da ne bosta nikdar storila komu kaj hudega; da bosta spoštovala tujo lastnino, da ne bosta požigala in ropala slovenskih domačij; da ne bosta morila nedolžnih ljudi,« to sta slovenski oče in slovenska mati učila svoje otroke, odkar živi pošteni slovenski narod. Vsi ti, ki jih gledamo danes tu pred seboj mrtve, so se teh naukov kot dobri otroci držali in jih do zadnje podrobnosti tudi izpolnjevali.

In to je bil tisti strašni greh, tisti strašni zločin, zaradi katerega so morali pasti in se zgruditi v prezgodnji grob. Zato so torej padli, ker so izpolnjevali nauke svojih očetov in mater; zato so morali pasti, ker so ljubili svojo slovensko zemljo, za katero so trpeli in se žrtvovali; zato so morali pasti, ker so ljubili slovensko zastavo; zato, ker niso pustili, da bi to zastavo zločinci onečastili z umazano rdečo zvezdo. Zato so morali pasti, ker so so ljubili in izpolnjevali božje in cerkvene zapovedi; zato so morali pasti, ker so bil dobri Slovenci in dobri katoličani.

Komunistični zločinci so dobro vedeli, koga so ubili. Dobro so vedeli, da ti ljudje nočejo komunizma, zato morajo s sveta. Če bi našli na njih kakšno krivdo, bi jim krivdo dokazali. A zanje niti namišljenega procesa, kakor je bil v Kočevju, niso priredili, nič, samo odpeljali so jih v temno noč. Nobene krivde jim niso niti podtaknili, saj je najti niso mogli, ampak so jih v temni noči hoteli izročiti kočevskemu pragozdu in pozabi.

Mi pa, ki smo poslušali prav take nauke svojih mater in očetov, teh sinov slovenskega naroda nismo pozabili. Dobro sicer vemo, da smo včeraj v Jelendolu izkopali samo majhen odstotek tistih, ki leže po vsej ribniški zemlji, in še mnogo manjši onih, ki leže po vsej slovenski zemlji, zakopani v gozdovih in pometani v kraške jame. Toda z isto ljubeznijo in požrtvovalnostjo smo pripravljeni izkopati še tudi vse ostale in jim tako po strašnem trpljenju preskrbeti vsaj poslednji počitek v blagoslovljeni zemlji.

In kaj naj rečemo o ljudeh, ki so pripravili vernim slovenskim sinovom to strašno smrt,

Spomnimo se svetega pisma, kako Kristus imenuje hudobnega človeka, ki je šel ljulko sejat med kleno zrnje. Kristus sam torej takega človeka imenuje hudobnega, čeprav ni storil druge hudobije, ko da je ljulko med pšenico sejal.

Kaj naj pa rečemo o ljudeh, ki so dosti teh žrtev, ki leže danes tu pred nami, oropali, slekli do golega, gonili kot živino iz kraja v kraj, jih pretepali, suvali, vezali z vrvjo in žico in na koncu strašnega mučenja še streljali. Resnično, manjka nam besedi, da bi s pravo besedo označili vsa ta zverinstva. In povrhu vsega tega so delali to ljudje, ki se bahajo, da so Slovenci, torej brat — brata! Brat Slovenec je torej pobil in zaklal svojega brata samo zato, ker tudi on ni hotel postati zločinec in morilec.

Povejte mi, predragi, ob truplih teh slovenskih mučencev, ki vsa trudna leže danes tu pred nami, o čemer ste se sami lahko prepričali; ob truplih teh ljudi, ki niso ničesar v življenju zakrivili, ki jim ni svetila ob smrti mrtvaška sveča, ki jih ni spremljal v večnost materin blagoslov, ne molitev, ki po sodbi komunistov niso zaslužili niti blagoslovljene zemlje za zadnji počitek — povejte mi, priče vsega tega, nad čim naj danes bolj strnimo: ali nad človeško hudobijo ali nad božjo dobroto? Kako čudovito namreč to dvoje gre skupaj. Spominjate se, kako je Bog dopustil v raju prvi umor, ko je ubil Kajn brata Abela. Dobro veste, da je Bog v svoji nedoumljivi previdnosti pustil, da so ljudje zavrgli svojega učitelja in mojstra Kristusa! Vse to je Bog dopustil zato, da se do dna pokaže človeška hudobija, da bi človeštvo dovolj jasno spoznalo, kam zaide tedaj, če zavrže božje postave, če mu ni več mar resnice in pravice, ampak hoče pokazati samo svojo hudobijo.

Ali nam ni, predragi, vse to v velik opomin? Kako dolgo je že Cerkev opominjala nas vse o grozotah komunizma, vaši dušni pastirji s škofom na čelu so vam nepretrgoma dopovedovali, da pomeni komunizem naravnost boj proti Bogu, boj vsem verskim, kulturnim in narodnim vrednotam. Nismo poslušali Cerkve, ne svojih pastirjev, pač pa so se mnogi od nas oklenili nove komunistične vere, ki je učila, da nastopa sedaj nova doba, da nastopa raj na zemlji. Vi sami pa vidite, da so nam pripravili najhujši pekel. Cerkev ni odnehala od svojega nauka, ni nehala opominjati. Govorila je, bodisi da je bilo na mestu ali ne, padale so žrtve najboljših duhovnikov, žrtve vere in vdanosti Bogu in Cerkvi, toda vse to ni pomagalo. Bog je v svoji čudoviti modrosti sklenil: »Če mojih naukov nočejo poslušati, naj dejanja govore!«

In ti predragi, ki leže tu pred nami, so nam dovolj jasna in dovolj zgovorna priča, kam zaide človek, če ne posluša Cerkve in njenih učiteljev. Naša razrušena in požgana zemlja nam prav tako dovolj jasno kliče, kaj zna delati človek tedaj, ko mu Cerkve in njenih naukov ni mar. Ali nam ni, predragi, vse to v velik in strašen opomin?

In končno, kaj nam pričajo vsi ti, ki leže danes mrtvi tu pred nami? Kakšen je njihov testament, ki je zapisan s krvjo, s katero so omočili slovensko zemljo? Ti mrtvi junaki so sol modrosti, luč resnice in mesto na gori.

Sol modrosti.

Mrtvi slovenski mučenci nam danes na ves glas kličejo, kako strašna je gniloba komunizma, ki človeka ko kuga okuži in poživini. Kakor sol varuje pred gnilobo, tako naj has ta trupla, ki v tako strašnih in zmaličenih oblikah leže tu pred nami, varujejo najhujše kuge: »osvobodilnega« boja, krščnega oznanja komunizem.

Tisoč in več let živi na tej zemlji slovenski narod, toda kaj takega, kar doživlja danes pod krinko »osvobodilnega« boja, ni doživel še nikdar. Vsi, čeprav nam tuji narodi, so nas spoštovali in ljubili in imeli o nas najlepšo sodbo. Naši očetje in dedje so namreč živeli po resnici in pravici, po postavah, ki jih je Bog zapisal v njihove duše. Danes pa, ko je okužil naše narodno telo zločinski komunizem, pišemo najsramotnejše in najbolj ostudne liste v zgodovini slovenskega naroda. Pod krinko »osvobodilnega« boja so ti listi pisani s krvjo in noži in žico in z železom in mučenjem in streli nedolžnim v srce.

Ti slovenski mučenci so nam dalje **luč življenja.**

Danes spoznavamo, da mrtvaška sveča mnogokrat jasnejše sveti ko sonce. In ta mrtva trupla, ki leže danes pred nami, tudi nam sijejo bolj jasno kot sonce in oznanjajo nam in vsemu svetu, kam bi narod in ves svet prišel, če bi to komunistično nasilje trajalo, recimo, samo deset let. Zato nam ti mučenci dovolj jasno svetijo, kod naj gre naša pot in kod ne sme iti.

Ti mučenci so nam končno **mesto na gori.** Mesto, ki se ne da skriti. Kakor so bili sami junaki v življenju in smrti, tudi nam kličejo, da moramo taki junaki postati sami. Visoko stoje danes nad nami, vidni so nam vsem in vsem glasno oznanjajo, da moramo za vsako ceno za njimi, tudi če hudobnim to ne bo všeč. Bog in narod slovenski zahtevata, da izpolnimo tudi mi svoje poslanstvo, da izpolnimo veliki testament, ki so ga ti mučenci s svojo krvjo napisali.

Predragi! V obilnem številu ste se danes zbrali ob krstah teh slovenskih mučencev, da jih spremljate na zadnji poti in se poslovite od njih. Povejte mi, Ribničanje, ali se odkritosrčno poslavljate od njih, ali pa morda imate še danes pripravljen zanje pljunek in pripravljeno grdo besedo »izdajalec«, da jim jo zabrusite v obraz? Ali smem vse vas, ki ste se danes zbrali, prositi vsaj za košček usmiljenja? Ali smem prositi tudi vas, da se pridružite nam. Pridružite se tudi vi našim vročim željam in vročim molitvam za oni mir, ki jim ga zločinci niso hoteli dati, rekoč: »Gospod, daj jim večni mir in pokoj v sveti zemlji slovenski!«

Tako nam Bog pomagaj na priprošnjo teh slovenskih mučencev.«

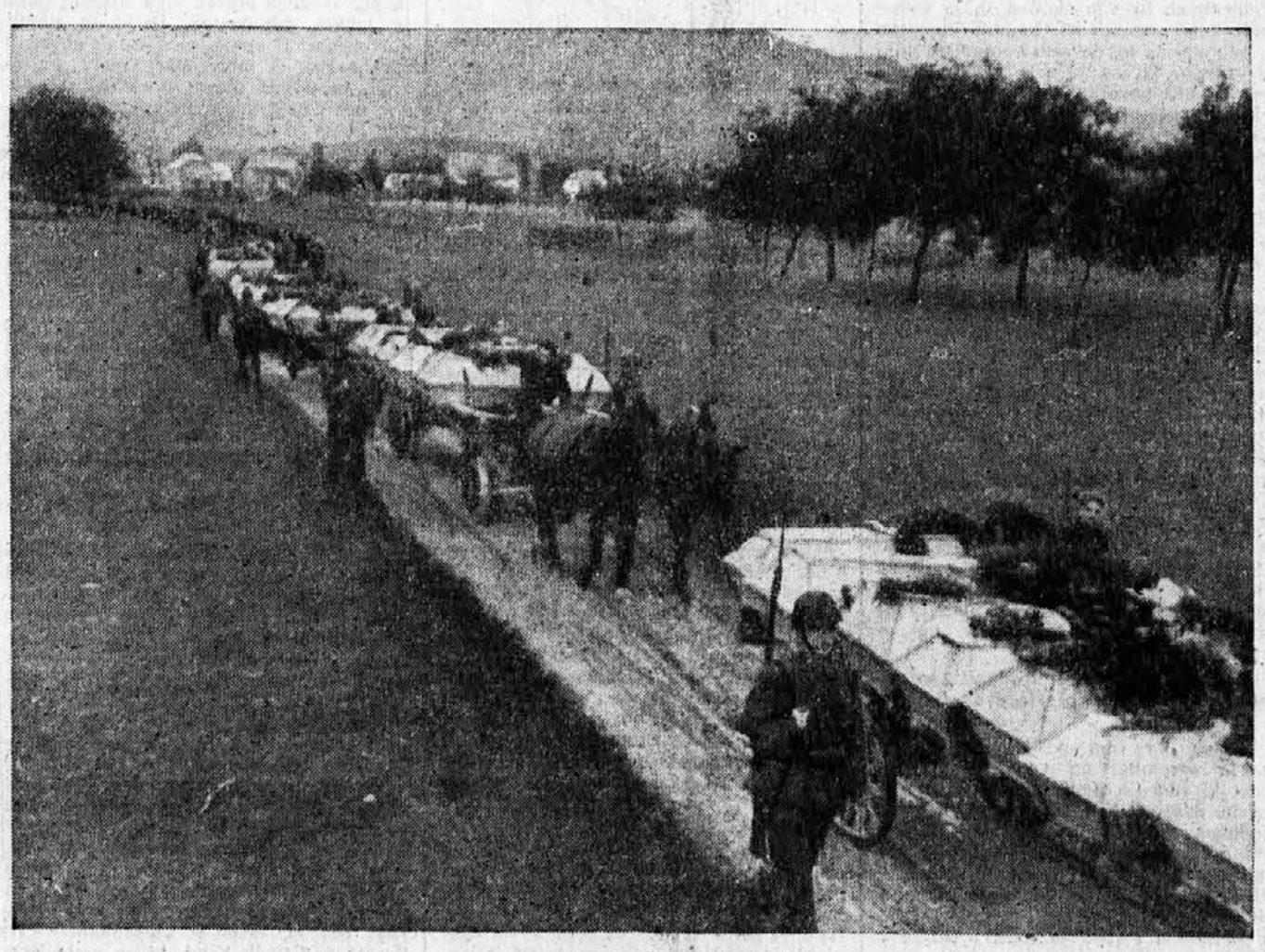

119 Opfer aus dem Massengrabe in Jelendol auf dem Wege zur letzten Ruhe. — 119 žrtev iz Jelendola na poti v blagoslovljeno zemljo.

Dnevna zapoved generala Rupnika slovenskemu domobranstvu

Vrhovni inšpektor slovenskega domobranstva general Leon Rupnik, je ob nastopu dal domobrancem naslednje dnevno povelje:

Slovenski domobranci!

Po treh letih boja s sovražnikom, ki ga je omamil in kupil žid in ki ima nalogo, da uniči naš mali slovenski narod in opustoši našo ljubljeno domovino, stojite sedaj v odločilnem boju.

Prav tako kot ste dve leti kot vaški stražarji in minulo tretje leto že kot slovenski domobranci hrabro in požrtvovalno čuvali in branili svoje slovenske rojake in svojo domovino v jedru slovenske dežele — v Ljubljanski pokrajini, je sedaj vaša naloga in dolžnost, da se najbolje izkažete v odločilnem boju za biti ali ne biti slovenskega naroda.

Od vaše zvestobe, čuta dolžnosti, hrabrosti in požrtvovalnosti je sedaj odvisno, ali bo naš narod še obstajal in živel, ali pa bo v židovski boljševiški sužnosti propadel in izginil iz zgodovine narodov.

Od vašega zadržanja in mere vaše pripravljenosti pa bo tudi odvisno, kakšno mesto bosta naš narod in naša domovina zavzela v družbi narodov na novo urejene Evrope. Čim hitreje in čim bolj boste potolkli komunističnega sovražnika, tem večje in tem bogatejše bo tudi plačilo naše drage domovine, našega naroda in tem višja bo tudi vaša nagrada. Pazite na to in glejte v bodočnost!

Danes v tem boju niste sami. Na vaši strani se bojuje nemški vojak, ki nas je točno pred enim letom že enkrat rešil. Nemški vojak je glavni in prvi borec v tej vojni, ki je vodi svetovno židovstvo proti vsemu poštenemu človeštvu. Ne bije se samo za svojo nemško domovino in svoj nemški narod. Boj vodi za vse pošteno človeštvo, za Evropo, ki je vendar tudi naša širša domovina. Nam je to že pred enim letom otipljivo dokazal; še bolj pa bo to dokazala bodočnost. V zvestem bratstvu v orožju z nemškim vojakom in z božjo pomočjo boste ta boj vzdržali.

Zaupajte v Boga, ki nas ne bo zapustil v boju, katerega bijemo za kraljestvo njegovega reda na svetu! Vzemite vse težave, odpovedi in napore pogumno nase! Bodite poslušni svojim predpostavljenim, ker je pravi vojaški red zgrajen šele na poslušnosti in disciplini! Vsemu svojemu narodu bodite pravi zgled zaradi svojega poštenega, viteškega in na pomoč pripravljenega vedenja! Bodite med seboj in do nemških tovarišev, ki vam pomagajo, dobri in na žrtve pripravljeni tovariši! Ne trpite v svojih vrstah lakomnežev, požeruhov, pijancev, ženskarjev, strahopetnežev, zakrinkanih komunistov, zločincev in ljudi brez čuta za čast! Negujte vero v Boga, ki vam jo je vcepila vaša pobožna, dobra in poštena slovenska mati; zato proč s kletvijo, kvantanjem in pravega borca proti komunizmu nevrednimi razvadami! Opajajte se ob globoki domovinski ljubezni in pravem narodnem ponosu! Bodite prepričani, neizprosni sovražniki protislovenskega, izdajalskega in zločinskega komunizma!

Ne verjemite lažnivemu prigovarjanju sovražnikov! Bojijo se vas; zato bi vam radi nagnali strah v kosti, da bi jim bili manj nevarni! Poslušajte samo svoje vodstvo, ki bo vedno — kakor doslej, tako tudi v bodočnosti — vodilo brigo o vas!

Prepričan sem, da vas bo tudi v najtežjem boju držalo pokonci 1500 letno izročilo slovenskega borca in vojaka; zato vas, dragi moji domobranci, navdušeno pozdravljam kot generalni inspektor vsega Slovenskega Domobranstva, za kar me je danes imenoval SS-Obergruppenführer in general policije g. Erwin Rösener, in vam kličem:

Naprej — z vero v Boga za narod in domovino!

Slovenski domobranci, zdravo!

Generalni inspektor
div. general:
Leon Rupnik.

IZ VSEBINE:

Stran 1:

»Vi ste sol, luč in mesto na gori.« (Govor dr. Kraljiča na pogrebu žrtev iz Jelendola.)

Stran 2:

Razkroj XVIII. divizije rdečih roparjev na Notranjskem.

Stran 3., 4., 5. in 6.:

Žrtve bratomora vstajajo iz grobov. (Natančno, s številnimi slikami opremljeno poročilo o izkopu in pokopu 119 žrtev iz Jelendola.)

Stran 8:

»Edinost za vsako ceno — boj komunizmu do konca.« (Obisk v kočevskih celicah ob obletnici krvavega procesa.)

Isti ljudje, ista sredstva, isti zločini. (Poročilo in slika o zverinskem umoru Ide Kristanove iz Zaloga pri Komendi.

Žrtvam

Vam, preprosti, močni, ki ste trdno stali,
ko čez naša tla nevihta je krvava
rjula, ko je hudodelstev, zla poplava
našo dobro rast grozila streti v kali;
ko vrhovi naši so se zamajali
v grozi in jim padla hlapčevsko je glava
pred nogé prevratne, krvniške drhali —
vam, junaki naši, naš pozdrav in slava!

Vam, pogumni, zvesti, ki ste kljubovali,
ko v prepihu časa srca so solzava
na gumnišče rdeče padala snetjava;
ki ste v našem svetlem boju slavno pali,
da bi nam svetili, pravo pot kazali;
vam, ki vas sprejela božja je višava,
ker življenje mlado za Boga ste dali —
vam, mučenci naši, naš pozdrav in slava!

Vinko Žitnik.

»Nacionalnost« »narodno-osvobodilne« vojske

Ko je IX. tolovajski »korpus«, razjarjen zaradi uničenja Gregorčičeve brigade na Krnu, pretekli petek napadel domobransko postojanko v Črnem vrhu nad Idrijo, je »narodno-osvobodilna« vojska gnala nad to slovensko vas v glavnem samo italijanske komunistične tolpe, med njimi »Battaglione Triestino d'assalto«, kakor se uradno imenuje banda tržaških barab. Bojni klici te »slovenske narodno-osvobodilne vojske« so bili: »Idria è e sarà sempre Italiana! Questa terra non sarà mai slovena!« »Idrija je in bo vedno italijanska! Ta zemlja ne bo nikoli slovenska!«

Domobranci iz Iliriske Bistrice so 29. avgusta zajeli kurirko »štaba« Snežniške brigade. Pri njej so dobili poln nahrbtnik tiskovin. Posebno zanimivo in za »narodno-osvobodilno« vojsko značilno je navodilo, kako naj se tolovaji vedejo za primer angleškega (!) vdora v naše kraje. Navodilo pravi:

»Na oblastvena poslopja obesite tudi italijansko zastavo. Italijane postavljajte v plenume in v častno reprezentanco. Italijanom zagotovite takoj popolne manjšinske pravice!«

Še enkrat podpišemo!

»Ta naš boj ni nikako nečastno sodelovanje z nikomur. Niti en sam Slovenec ne bi bil vstal proti boljševizmu na naših tleh, pa naj bi bil to zahteval od nas kdor koli, če ne bi bila potreba tega boja naše najglobljе, sveto in nespremenljivo prepričanje. Ta naš boj je naš in neodvisen od zunanjih sil. Naš je s puško in s peresom v roki. Naj ne misli ne London ne kdor koli, da je naše delo diktirano, naj ne misli, da so članki proti boljševizmu, ki jih objavlja naše časopisje, naročeni od »okupatorja«. Zakaj če tako misli, še kruto vara. Vsaka v naših listih po nas napisana beseda je najpristnejši krik naših lastnih slovenskih src in duš. Vsaka je tudi naše prepričanje.« (»Družinski tednik«, 21. sept. 1944.) — Še enkrat podpišemo!

„Razkroj" XVIII. divizije rdečih roparjev na Notranjskem

Sijajni domobranski uspehi v preganjanju banditov

Na Notranjskem 2. X. 1944.

Istočasno, ko so čete dolenjskih skupin »razkrojile« ob nemški meji »Cankarjevo brigado«, je operirala kombinirana skupina nemških oddelkov in dolenjskih udarnih oddelkov na področju Krvave peči, Sel in Sv. Vida na Notranjskem. Svojo največjo zmago, ki je nemalo pripomogla k uspehu celokupne akcije proti banditom na Notranjskem, so domobranci dolenjskih skupin izvojevali pri Sv. Vidu, kjer so s svojim nezadržnim zanosom pognali v beg celo divizijo z Dakijem in Pero Popivodo na čelu.

Poslušajmo poročilo, kakor ga daje domobranec, ki je kljub peklenskemu ognju eden prvih prodrl k Sv. Vidu:

»V sredo smo hodili ves dan. Nekaj časa se je vreme še držalo, potlej pa se je začelo kisati in počasi smo postali mokri: malo od potu, malo od dežja. Ta pota so utrudljiva, vendar si nismo kaj prida k srcu jemali, če nas je močilo. Dež kar po nas, mi pa po komunistih, smo menili sami pri sebi. Pa je postalo res. Že smo pozabili, koliko smo prehodili — kilometrov kakor po navadi nismo šteli — ko se je začelo mračiti. Naše čete so pustile za seboj Osredek in Sela, dež pa le ni nehal curljati in noč se je spuščala.

Ko smo korakali po hribu, so nas nenadoma presenetili sprva posamezni poki, potem pa močan ogenj iz težkih strojnic. Drdralo je, ko za konec sveta, mi smo pa kar molčali. Noben domobranec ni oddal niti strela. Potem so se kolone po posvetovanju starešin razdelile. Kmalu je streljanje potihnilo, mi pa smo malo počivali. Pripravljali smo se za napad na Sv. Vid, ki so o njem tolovaji dopovedovali, da ni kar tako in da ga domobranci ne bodo premagali. Saj bi morda bilo tako, če bi domobranci ne bili domobranci, posebej še, kajpak, Dolenjci!

Ko je bilo nekaj minut tako vse tiho, so poskusili komunisti z lahkim minometom, ki nas je seveda samo podžgal. Na drugi strani je že vpila tolovajka in iskala nekega Pavleta. Ta se je kmalu oglasil.

Potem smo odšli na položaje. Pozabili smo, da smo mokri in da dež noče jenjati. Že takoj v začetku, ko smo se spuščali v dolino proti Sv. Vidu, sta padla dva rdeča stražarja, dva smo pa ujeli. To je tudi mnogo pripomoglo, da smo komuniste tako pošteno nagoslali.

Potem se je začel boj, ki pa ni bil, kakor so morda drugi. Tukaj sploh nisi mogel slišati posameznih krogel. Vse je vršalo, kakor bi razsajal hud vihar. Komunisti so se na vsa grla drli in jurišali. Tolovaji so imeli po vzpetinah razpostavljenih več težkih in lahkih strojnic ter en lahki minomet. Zlasti so močno peli tisti črni mitraljezi. Zasede komunistov so bile postavljene prav povsod. Ker smo imeli vsi enaka gesla, smo jih domobranci kar ročno metali po tleh in jim jemali puške.

»Avijon T. T.,« mi je nastavil komunist svoje geslo. Jaz, ki sem ga vedel, kakor vsi drugi domobranci, sem mu odgovoril kakor pravi tolovaj: »Torpedo..«

»A—a, sem mislil, da je beli,« se je tovariš zagovoril, ko sem ga prijel za vrat in ga treščil ob tla. Pa to je en sam primer, koliko je bilo še drugih.

Takega menda res še nisem doživel. Reči pa je treba, da tudi domobranci že dolgo niso bili take volje ko prav ta večer. Približno ob pol desetih, ko je bila tema popolna in so se svetlikale samo krogle in eksplozije naših min, je bil naš pritisk na vseh straneh Sv. Vida tako močan, da so morali komunisti hočeš nočeš popustiti. Kako tudi ne! Stražarji na najbolj izpostavljenih mestih so bili oboroženi z najslabšimi puškami in z malim številom nabojev. Po večini so bili Štajerci ali Primorci.

Kakor besni smo kljub silovitemu ognju iz komunističnih strojnic udarili v vas, za pol brigade domobrancev je v hipu obkolilo nekatere hiše, v katerih so bili štabi in kuhinje. V nekaterih poslopjih so zajeli vse komuniste, kolikor jih je bilo notri. Nekje so ujeli kar 16 komunistov skupaj. Med njimi je bila tudi tolovajka v hlačah, katera je vpila juriš.

Ta čas, ko so drugi obkoljevali posamezne dele vasi, smo drugi prepodili iz vseh bunkerjev komuniste, ki jih je mnogo padlo. Vse drugo pa je udrlo v dolino. Domobranci smo razsvetljevali okolico z raketami in čistili teren. Potem pa, ko so se vsi komunisti razbežali, smo komaj mogli oceniti položaj. Komunisti so tako bežali, da so pustili na položajih vse težko orožje. Našim četam je padlo v roke 5 težkih strojnic; koliko so dobile vse čete lahkih, mi niti ni znano.

Potem ko so komunisti tekli proti Begunjam, smo domobranci zasedli njihove bunkerje in zastražili položaj. Sv. Vid je bil trdno v naših rokah. Fantje, ki so pregledovali hiše in okolico, so še vedno našli kako zanimivost. Najbolj imenitno je bilo seveda to, da smo komuniste udarili ravno, ko so večerjali. V »štabu«, kjer so bili poveljniki, je bila lepo pogrnjena miza, na kateri je bilo kakih dvanajst krožnikov s pečenjakom in solato. Ko je prišel naš poveljnik v »štab«, je bilo kar pripravljeno za večerjo, ki bi je bili tudi vsi potrebni. Vendar ni hotel nobeden jesti tolovajske menaže. Navadni razbojniki so imeli veliko slabšo menažo.

Ljudje pri Sv. Vidu so nam rekli, da smo tiči. Kljub temu da je trajal boj samo kakih dvajset minut, smo povsem pregnali »18. divizijo«, od katere je obležalo, kolikor sem jih sam naštel, 52 komunistov. Med njimi je bilo tudi več komisarjev in bataljonskih komandirjev. Čeprav smo bili zaspani, se nikomur ni ljubilo spat. Prebdeli smo do jutra, ko smo šele dobro videli, kakšna je bila naša zmaga.

Dobili smo še nekaj debelih volov in pa tudi že razsekanega mesa. Plena je bilo vse polno. Vsi konji in vse mule so bile lepo osedlane, menda so jih jezdili »štabni«. Koliko smo dobili pušk, tudi ne vem točno. Bilo jih je pa gotovo čez sto.

Zjutraj, ko se je začelo daniti, so nekateri domobranci pregledovali bližnjo in daljno okolico.

Potem ko smo odšli proti Logatcu, je spremljal en vod tiste komuniste, ki smo jih ujeli. Bilo jih je kakih pet in dvajset. Ker bi bilo na Logatec predolgo, so jih odvedli v Vel. Lašče. Med potjo pa so jih večkrat napadli komunisti, ki so hoteli svoje tovariše rešiti, kar se jim pa ni posrečilo. Spet so imeli izgube. Padlo je pet tolovajev. Naši pa so potem srečno privedli ujetnike v Vel. Lašče.

Nazaj grede smo v nedeljo zvečer nedaleč od Sv. Vida naleteli znova na skupino komunistov. Po kratkem boju so padli spet trije, zaplenili pa smo jim težki minomet in nekaj strojnic.

Čeprav smo bili po večini mokri in trudni, niti malo nismo bili slabe volje. Fantje so vseskoz vriskali in peli, da je kar odmevalo. Vsem ljudem se je kar čudno zdelo, da smo tako židane volje. Še posebno veliko veselja pa je bilo tedaj, ko smo zvedeli, da domov ne bo treba več peš, ampak da se bomo peljali.«

*

K temu bi dodali še naslednje poročilo:

V sklopu večjega pohoda proti banditskim brigadam na Notranjskem je nalenemških oddelkov in čet dolenjskih udarnih skupin pri čiščenju ozemlja južno in jugozahodno od Krvavih peči na močne tolovajske skupine, ki so zlasti zavzele položaje okrog Sv. Vida na Notranjskem.

Borba, ki je trajala komaj slabe pol ure, se je razvila v sredo, 27. septembra, zvečer ob 9, potem ko so komunisti že nekaj časa obstreljevali premike naših edinic, ki so napredovale proti komunističnim položajem. Takoj v začetku so naše prednje straže ujele nekaj komunističnih stražarjev.

Potem ko so komunisti odprli kar se da močan ogenj proti našim, so naši odgovorili. Kljub napornemu maršu in vsi premočeni so domobranci brez primere junaško naskočili tolovajske bunkerje in jih uničili z bombami. Zmešnjava zaradi enakih gesel je bila naravnost obupna. Tako so domobranci polovili mnogo komunistov kar živih, ki prav za prav sploh niso vedeli, pri čem so. Po ogorčenih bojih, ki so se bili še v notranjosti vasi, so morali komunisti pod ognjem naših brzostrelk samo bežati. Domobranska skupina je zasegla tukaj vse težko orožje, ki so ga komunisti pustili na položajih. — Medtem ko so domobranci hitro zasedli tolovajske utrdbe okrog Sv. Vida, je potekalo v sami vasi čiščenje. Domobrancem je prišlo v roke nekej desetin živih komunistov starega kova.

Ker so štabni gospodje pravočasno zvedeli za nevarnost, so zbežali v smeri proti jugu. Med njimi sta bila tudi Daki in Popivoda, znani krvolok iz Črne gore. Daki je moral pustiti na begu svojo suknjo in konja. Oboje so zaplenili domobranci. Domobranci so napadli tolovaje, ki so pripadali Dakijevi »18. diviziji«, prav tedaj, ko se je začela deliti večerja. Tudi v štabu so pravkar večerjali. Domobranci so imeli priliko na lastne oči prepričati se o komunistični enakosti, ko so videli, kaj je bilo pripravljeno za večerjo štabnim in kaj navadni raji.

Uspehi domobrancev dolenjskega bataljona so naslednji:

52 mrtvih, 27 ujetih, med njimi več funkcionarjev; prijavilo se je nekaj desetin prisilnih mobilizirancev. Zaplenili pa so: vse težko orožje na položaju, mnogo lahkega orožja, tako strojnic, pušk in lahkih minometov. Dalje so dobili domobranci 3 konje, med njimi novega? Dakijevega, 3 mule, par volov, mnogo živil, vojaškega blaga in skoraj ves arhiv neke brigade, o katerega zanimivostih bomo še poročali.

V bojih, ki so se vršili naslednji dan in v nedeljo, 1. oktobra, zvečer, ko so se čete dolenjske skupine vračale na svoja izhodišča, je padlo še 12 komunistov, 6 pa je bilo ujetih. Domobranci so spet zaplenili tolovajem veliko količino orožja in municije, med njim en težki minomet in več lahkih strojnic.

Posebno se je v vseh teh bojih izkazal stotnik Schumacher s svojo skupino, ki je v tesnem sodelovanju z Meničaninovo in drugimi skupinami odločilno pripomogel k temu važnemu uspehu. Tu se je znova izkazalo že preskušeno bojno tovarištvo pri preganjanju komunizma v naših krajih.

Domobranske izgube so: 2 lahko ranjena...

V noči 28. septembra je prišel Daki spet k Sv. Vidu, da bi poiskal izgubljeni plašč, ki je moral biti zanj res dragocenost. Vendar ni dobil nič. Tudi konja so mu domobranci že odpeljali. Sedaj se ljudje na debelo norčujejo iz škrbastega polkovnika, ki je že drugič izgubil svojega konja...

Po vesteh, ki so prišle z Notranjskega, je vsa masa »18. divizije« po begu iz Sv. Vida priletela prav na položaje domobrancev Rupnikove skupine, ki je tudi že prej vodila ogorčene, a zelo uspešne boje z drugimi tolovajskimi bandami. V teh bojih je bil ranjen Pero Popivoda, ki si je malo prej v Sv. Vidu z begom rešil življenje. Domobranci so v dokaz za to prinesli na Rakek njegovo »polkovniško« obleko. Pero je komandant »VII. korpusa« Titovih band, ki ga sestavljajo nekatere »brigade« v Ljubljanski pokrajini.

Domobranci so v teh bojih zaplenili komunistom tudi več zastav. Izgube vseh brigad, ki so bile pri teh nastopih ali popolnoma razbite ali temeljito tepene, znašajo po najnovejših poročilih:

294 mrtvih tolovajev, preko 50 ujetih. V vsej akciji se je javilo domobrancem tudi preko 70 prisilnih mobilizirancev.

Razbitje »štaba VII. korpusa« na Otavah

V zvezi z angloameriškim večernim letalskim napadom na Borovnico dne 26. septembra 1944 so začele tolovajske tolpe napadati domobransko postojanko nad Vrhniko. Okoli petih zvečer se je X. tolovajski brigadi posrečilo priti v bližino postojanke. Seveda vse to ni šlo tako lahko in brez izgub. Kakor pripovedujejo mobilizirani, ki so se napada udeleževali in jim je potem uspelo uiti, so imele komunistične tolpe pri tem napadu 42 tako hudo ranjenih, da so jih morali nositi, oziroma peljati, 120 pa laže ranjenih. Poleg tega pogrešajo še okoli 150 svojih »tovarišev«, za katerimi ni od nikoder nobenega sledu in so najbrž obležali na tem »klasičnem« tolovajskem bojišču, zakaj Pero Popivoda je svoje čete nagnal kakor živino kar čez minske zapore.

Po napadu na to postojanko pa je »X. brigada« pobegnila in se pridružila »IX. brigadi« in »zaščitnemu bataljonu VII. korpusa«, ki sta se mudila v okolici Sv. Vida in sta imela nalogo varovati boke in hrbet.

Ko so domobranci z Rakeka, Velikih Lašč in Kočevja zvedeli, kje se potikajo tolovajske skupine, so takoj začeli od vseh strani prodirati proti njim, da jim zastavijo pot do njihovih »oporišč«. Že takoj naslednjo noč so domobranci iz Vel. Lašč naleteli na tolovajske skupine pri Sv. Vidu in se z njimi spustili v boj. Tolovaji so bili zaradi izgub, ki so jih imeli prejšnji dan, tako zdelani, da niso nudili večjega odpora in so se brž odločili raje za beg, na katerem jih je padlo 155, ujetih pa je bilo 44. Razgnani tolovaji so se skušali ponoči prebiti proti jugu, a so naleteli na zaporno črto Topol — Sv. Trojica — Lužarji. Povsod so bili odbiti in jim ni kazalo drugega, ko da se vrnejo. Pri tem so pustili 1 mrtvega, več ranjenih, kar je bilo videti po močnih krvavih sledovih, zaplenjena pa sta bila 2 konja in 2 muli, trije tolovaji pa ujeti.

Po tem uspešnem spopadu so domobranci iz Vel. Lašč krenili od Sv. Vida proti Logatcu. Tolovajem je kar nekam odleglo, ker so bili trdno prepričani, da je »nevihta« zaenkrat minila in da tam okoli ni nikjer več kakih domobranskih oddelkov.

A spet so se ušteli. Pozabili so, da domobranci vodijo boj drugače kakor pa tolovajski »višji«, ki imajo navado po vsakem, še tako malenkostnem uspehu — med uspehe menda štejejo le izropanje kakšne vasi ali pa kak uspel beg iz domobranskih klešč — prirejati pirovanje, medtem ko raja krpa svoje strgane cunje in poka uši.

V četrtek ni bilo večjih domobranskih vojaških nastopov. Le manjše skupine Rupnikovega bataljona so tipale po okolici in poizvedovale, kje bi utegnili biti kakšni tolovaji. Pri tem ni prišlo do stika s tolovaji.

V petek pa so domobranske ogledniče že ob prvem svitu krenile proti Otavam, Koščakom in Sv. Vidu. Ko se je skupina 17 domobrancev pod vodstvom kaplarja Medena Alojza približala vasi Gornje Otave, je gredoč ugotovila, v kateri hiši so prenočevali in se še mude nekateri tolovaji. V tem je tolovajski stražar dal s strelom znamenje, da se bliža nevarnost. Brž ko so tolovaji, 6 po številu, zaslišali opozorilni strel, so pustili vse svoje stvari v hiši in jo urnih krač ubrali čez vrtove. Domobranska patrola jo je ucvrla za njimi in že v bližini hiše ustrelila majorja — načelnika štaba VII. korpusa in enega stotnika. Med tolovaji, ki so zbežali iz hiše, sta bila tudi slovita rablja **Pero Popivoda** in **»Daki«**, ki navzlic svojim visokim vojaškim stopnjam, nista na begu prav nič zaostajala za dvema »tovarišicama« iz štaba. Pero, ki so ga domobranci presenetili vprav pri zajtrku, — je pozabil v hiši celo svoj polkovniški jopič in jo kar golorok pobrisal čez bližnje vrtove. Ni dolgo bežal, ko ga je že zadela domobranska krogla v levo roko, zaradi česar je spustil na tla torbico z vsemi osebnimi in številnimi drugimi zanimivimi listinami. Pri pregledovanju teh listin so našli tudi zaupni dnevnik Pere Popivoda, mnogo fotografij in razna sporočila »VII. korpusa« glavnemu štabu oziroma glavnega štaba korpusa. Zadnje sporočilo, ki ga je Pero poslal glavnemu štabu, se je nanašalo na napad na postojanko.

Ker so bili razpostavljeni okoli štaba »korpusa« močni zaščitni oddelki, ki so krili Peru, Dakiju ter njunima tovarišicama umik, majhna domobranska patrola ni mogla za njimi, če ni hotela imeti nepotrebnih žrtev. Pri preiskavi hiše, kjer se je v Gornjih Otavah mudil »štab VII. korpusa«, so našli poleg arhiva tudi Dakijevo suknjo in polkovniški jopič Pera Popivode, veliko važnih listin je zaradi prenaglega bega pozabila tudi Vidmar Božena — »Ženka«, glavna sekretarka SKOJ-a, doma iz Ljubljane.

A na tem svojem ponovnem begu jo je komaj — če jo sploh je — odnesel tudi »Daki«. Novice, ki prihajajo na Rakek, soglasno pripovedujejo, da so videli na Pikovniku Pera Popivodo hudo ranjenega v roko in močno opraskanega po levem licu. Dakija pa da so prinesli k Sv. Trojici na nosilih in razposlali kurirje na konjih na vse strani po zdravnika. Daki je imel prestreljena prsa, in sicer ga je krogla zadela pod desna rebra in mu izstopila pri levi rami tako, da mu je poškodovala tudi zgornji del leve nadlakti.

Približno hkratu z napadom na štab VII. korpusa v Gornjih Otavah je prišla druga patrola v Stopnjake in izvedela, da je k Zalarju prišel na zajtrk nek civilist sumljivega vedenja. Domobranci so se brž podali proti omenjeni hiši in že ob vstopu v vežo dobili iz sobe pozdrav v obliki ročne bombe. Začeli so streljati in ranili sumljivega civilista v nogo in v levo uho.

Pri pregledovanju listin, ki so jih našli pri njem, so domobranci dobili v roke ponarejeno osebno izkaznico, ki je bila izstavljena na povsem drugo ime. Po sliki iste izkaznice pa sodijo, da bi to bil član izvršnega odbora OF France Lubej, bivši učitelj.

Po odhodu domobrancev iz vasi, so prišli tja spet tolovaji in po pripovedovanju očividcev zelo žalovali za padlim komunističnim veljakom. Naročili so vaščanom, naj pripravijo krsto in mrtveca pripeljejo na določen kraj. Kje so tega človeka pokopali, doslej še ni bilo moči ugotoviti.

Da je ta izguba hudo učinkovala na tolovajsko »vojsko«, se vidi tudi po tem, da se je komunistična druhal hitro razpršila v manjše skupinice in se skrbno varovala, da ne bi še kje prišlo do kakšnega spopada z domobranci. A kljub opreznosti so nekatere teh skupinic še naletele na domobranske patrole in morale spet pustiti na »položaju« več mrtvih.

Ker ni bilo v noči od 29. na 30. september nobenih novih srečanj s tolovaji in ker je bilo gozdnato pobočje proti severu in severozahodu očiščeno, so se domobranci vrnili domov, zadovoljni nad uspehi, ki so jih bili dosegli v zadnjih dneh saj so našteli vojaki samo iz Rupnikove skupine 18 mrtvih tolovajev, med katerimi so 4 višji častniki in, kakor kaže, član IOOF Lubej. Ujeli so 15 tolovajev, koliko je bilo ranjenih, pa ni bilo moči točno ugotoviti. Tudi plen, ki je padel domobrancem v roke, je kar znaten: dva voza polna živeža, namenjenega »gospodom iz korpusa«.

Da, obračun pišejo, temeljito pišejo zadnje čase domobranske skupine in nihče več jim ne bo izbil iz rok njihovega jeklenega peresa, ki ga pomakajo v rdečo tolovajsko kri in ga bodo neizprosno pomakali, dokler se ta rdeči madež ne bo na slovenski zemlji povsem posušil, za vselej.

RDEČIM MAREŠALOM GRB
JE DELAL VELIKANSKO SKRB

TEH STISK JIH JE ODREŠILA
RDEČA KOLOBOCIJA
(50 smešnih slik in pehar zbadljivk L 10)

Slovenci — berite!

Beseda našega Prezidenta...

22. september 1943–1944

DOKUMENT SEDANJOSTI!

Dobi se v vseh knjigarnah in založbah

TEDEN V SVETU

Ob štiriletnici trojne zveze, sklenjene med Nemčijo, Japonsko in Italijo, so si državni poglavarji teh treh velesil izmenjali voščilne brzojavke, v katerih so poudarili neomajno vero v zmago svojega orožja in v zmago protibolješviškega sveta.

Rdeča vojska pri svojih poskusih, da bi vdrla na Madžarsko, ni imela sreče. Nedavno je bilo objavljeno, da so si nemške in madžarske čete spet osvojile mesta Szegedin, Veliki Varadin in Gyulo. Boljševike so potisnili daleč nazaj proti jugovzhodu. Na Sedmograškem pada dež in sneg in so zato vojaški nastopi le krajevnega značaja. V Srbiji pa se nemške sile preurejujejo.

Na italijanskem bojišču so se boji nekoliko polegli zaradi neugodnega vremena in zaradi izgub, katere so Anglosasi imeli. Zadnje dni se je ameriška 5. armada zagnala proti sredini Etruških Apeninov, nad Firenzuolo, osma angleška pa pri Riminiju. Obe sta imeli le nekaj neznatnih uspehov. O pričakovanih prodorih še ni slišati ničesar.

Sovjetski maršal Tolbuhin, ki edini vlada v Bolgariji, je dal iz Bolgarije izgnati angleško-amerikansko vojaško in časnikarsko odposlanstvo, ki se je tam mudilo od 22. septembra. To odposlanstvo je bilo nekaj časa poprej na delu že v grški Traciji. Anglosaški častniki in časnikarji so morali v 24 urah pobrati šila in kopita in v spremstvu sovjetske straže odpotovati s posebnim vlakom v Turčijo. Sovjeti ne puste nikogar, da bi nadzoroval njihovo početje, pa čeprav bi to bili zavezniki.

Začasna De Gaulleova vlada v Parizu ne more ukrotiti levičarskega uporniškega gibanja, čeprav je zavezniško poveljstvo ukazalo, da je treba s samovoljnimi nastopanji upornikov nehati. De Gaulle je razpustil vsa tako imenovana uporniška sodišča, vendar je ukrep ostal na papirju. Uporniki odklanjajo De Gaulla in odgovarjajo, da jim še na misel na pride, da bi puško zamenjali z dežnikom. Sprejeli so tudi izjavo, v kateri poudarjajo, da se ima De Gaulle in njegova vlada zahvaliti za svoj povratek edino upornikom in njihovim žrtvam. Trmoglavo vztrajanje upornikov sili De Gaullea in zaveznike do spoznanja, da se v družbi s komunisti ne da vladati in da si komunisti brez sile nikoli ne dajo vzeti postojank.

Do ostrih spopadov med romunskim prebivalstvom in sovjetskimi oddelki je prišlo v romunskem mestu Temešvar. Ljudstvo se je vzdignilo zaradi krvavega nasilja boljševiških politkomisarjev. Pri teh spopadih je imelo romunsko ljudstvo hujše izgube.

Hrvatska vlada je objavila poseben zakon, po katerem je sleherni hrvatski državljan dolžan odzvati se pozivu na delo, katerega bi izdale oblasti.

Bivšega finskega ministrskega predsednika Hackzella, ki je vodil finsko mirovno odposlanstvo v Moskvi, pa je tam zaradi silne trdote sovjetskih pogojev zadela kap, so z letalom prepeljali v Helsinke v neko zdravilišče.

Preteklo nedeljo so v Nemčiji praznovali žetveno nedeljo. Ob tej priliki sta kmetom govorila prehranjevalni minister Backe in propagandni minister dr. Goebbels. Prvi je zatrdil, da je tudi za bodoče leto prehrana Nemčije zagotovljena in da je stanje govedoreje, prašičereje in pridobivanja maščob na isti višini, kakor je bilo ob začetku vojne. Dr. Goebbels je prebral imena desetih najnaprednejših nemških kmetov, ki so bili zaradi svojih zaslug odlikovani z viteškim križcem za vojne zasluge.

Za posest Železnih vrat, ozkega pretoka Donave na nekdanji jugoslovansko-romunski meji, potekajo že nekaj dni boji med sovjetskimi in nemškimi oddelki. Sovjeti bi si tod radi priborili tudi desni breg Donave, da bi jim bila pot ob reki navzgor odprta. Doslej niso imeli uspeha, marveč so jih Nemci vrgli nazaj in jim iztrgali tudi oporišče na Donavi.

Odnošaji med poljskimi uporniki in sovjetskimi vojaškimi oblastmi so silno kočljivi. Javno veljajo uporniki za zaveznike Angležev, Amerikancev in boljševikov, pravi medsebojni odnošaji pa so čisto drugačni. Poveljnik poljskih upornikov je dal svojim pristašem navodila, v katerih jim narekuje ob prvem stiku s Sovjeti silno previdnost, sovjetsko poveljstvo pa je svojim podrejenim zaukazalo, da mora tiste poljske upornike, ki so za London, takoj prijeti in razorožiti, ob najmanjšem uporu pa postreliti.

Švicarska vlada je objavila sklep, da je s prvim oktobrom prenehala dobavljati vsem vojskujočim se državam brez razlike razne vrste vojnega blaga.

Žrtve bratomora vstajajo iz grobov

Odkop 119 mučencev in junakov, pobitih pred letom dni v Jelendolu

V torek, dne 2. oktobra 1944, skoraj na obletnico smrti stoterih poštenih Slovencev, so ribniški domobranci izkopali v gozdu pri Jelendolu nad Rakitnico tri grobove, v katerih je počivalo in čakalo 119 žrtev, ki so jih komunisti 15. oktobra lani in v noči med 22. in 23. oktobrom pripeljali iz kočevskih in ribniških zaporov ter jih tu ustrelili.

V tej dolini smrti je pokopanih na tisoče Slovencev iz dni po zločinskem kočevskem procesu in komunističnih zverstvih na Kočevskem in v Ribniški dolini. Komunisti so se v svoji zakrknjenosti vendarle zavedali nepopisne gnusnosti svojih dejanj. Zato so žrtve pošiljali v smrt daleč v temnih gozdovih, jih streljali v temnih nočeh, pokopali na najbolj zaraščenem gozdnatem ozemlju ter te grobove, ki se kar vrste, zakrinkali, da bi jih kdo ne našel. Prav s tem so sami dokazali, kakšno odgovornost so si nakopali pred narodom, ki jih danes sodi in jih bo sodil tudi v bodočnosti. Niti pred »sodiščem« obsojenih žrtev niso postrelili v mestu, čeprav so na kočevskem procesu hoteli pred najeto drhaljo javnosti prikazati z zasliševanjem in zasramovanjem videz svojega zakonitega nastopanja. Poslali so jih v smrt daleč v Mozelj, druge žrtve pa brez obsodb in zasliševanja v gozdove pri Grčaricah, Jelendolu in drugod.

Vse to so komunisti delali zato, da bi prikrili svoja gnusna zverinstva. Sam Bog je slovenskemu narodu ohranil pri življenju ljudi iz vrst junakov, ki so ostali žive priče komunističnih grozodejstev. Skoraj od vsake pobite skupine je nekdo, ki se je rešil in nam danes govori o tistih groznih dneh. Med njimi je **Zupančič Stanko**, ki je ušel smrti celo iz groba v gozdu Jelendolu. Komunisti so torej zaman zakrinkali grobove s smrečicami in dračjem. Že pri odkopu prve skupine žrtev v Grčaricah (31) in v Bavdljah so domobranci poiskali domačina, ki je vedel za te grobove.

Za izkop v torek so se ribniški domobranci pripravljali že dalj časa. Oskrbeti so morali več ko sto krst in se lotiti marsičeca v tem strahotno napornem delu.

V torek so ribniški domobranci že ob štirih zjutraj odšli proti Rakitnici in po načrtu nadporočnikov gg. **Boha** in **Lenščaka** zasedli položaje v gozdu Jelendolu. Komunisti so namreč pri zadnjem odkopu v Bavdljah streljali na odkopovalce, zato je bilo treba varnostne ukrepe še podvojiti. Poleg tega so se odkopa v torek udeležili tudi zastopniki ljubljanske javnosti, slovenski časnikarji, nemško zastopstvo in zastopniki tujih držav. Prezidenta generala Rupnika je zastopal **dr. Drago Vidmar**, šef zdravstvenega odseka v Ljubljani; dalje so bili v častni komisiji škofov zastopnik kanonik **dr. Kraljič**, vseučiliški profesor **Stele**, višji državni tožilec **dr. Goslar**, **dr. Munda**, dekan pravne fakultete, starešina okr. sodišča v Ribnici **dr. Arko**, zdravnika **dr. Oražem** in **dr. Juvan**, načelnik Informacijskega odseka PU **dr. Puš**, vodja Informativnega urada kaplan **Mavec**, monsignor **Škrbec**, zastopnik hrvaškega konzulata v Ljubljani **dr. Heric**, zastopnik predsednika pravoslavne cerkve višji vojni uradnik **Popović**, kot gostje pa zastopnik SS Obergruppenführerja in zastopnika nemškega svetovalca. Poleg slovenskih časnikarjev so se odkopa udeležili tudi nemški časnikarji. — S komisijo so se h grobovom odpeljali v torek ob 6. uri številni svojci pomorjenih in v Jelendolu pokopanih žrtev. Iz vseh krajev so prišli svojci v Ribnico. Nekateri izmed njih več ur daleč, samo da bi našli in prepoznali svoje, od katerih so se poslovili pred letom dni in jim takrat v taki skrbi stisnili zadnjič roko. Mnogo ljudi je romalo na ta sveti kraj v dolino smrti v Jelendol.

Jelendol, slovenski Katyn. Puščica kaže kraj, kjer so bili grobovi žrtev

Po stopinjah junaških žrtev

Rosilo je še, ko smo stopali skozi Dolenjo vas in Rakitnico. Ljudje so spoštljivo stali ob hišah in občudovali hrabre domobrance, ki so se lotili tako napornega in težkega dela. Vse pregrozno je to delo za domačine. Slišali so vzklikanje in stokanje junakov, slišali, kako so po dolini odmevali zločinski streli; zato razumemo, da občudujejo svojce pokojnih žrtev, ki so prišli po svoje. Bili so priče pretresljivih trenutkov, ki jih človeška roka kljub občutkom po takem delu ne more niti malo popisati. Od osmih do petih sem vztrajal pri odkopu vsakega mrliča, pri komisiji in identifikaciji vsake žrtve, slišal jhtenje mater, bratov in sestra pokojnih, videl zvezane junake, videl razpadla trupla, toda po vsem tem lahko rečem: bilo je grozno, pretresljivo. V kolikor je moči podati vsaj približno sliko dela požrtvovalnih ribniških domobrancev, v toliko bom podal opis odkopa 119 žrtev iz treh grobov v Jelendolu.

Pri prvem grobu

Okrog osmih zjutraj smo prišli do prvega groba. Nekateri so se prejšnje dni bali, da bo odkop nemogoč, ker je bilo te dni tako deževno. Izkazalo pa se je, da je bil prav zaradi vremena drugi odkop še lažji od prvega.

Med domobranci, ki so prav tako vedeli za grob, je bil tudi **Zupančič Stanko**. Z grozo smo poslušali zgodbo o njegovi rešitvi iz groba v noči od 22. na 23. oktobra 1943. Prav iz tega groba, h kateremu smo se najprej odpravili, je ušel. S prvo skupino žrtev so ga pripeljali na ta kraj. Dobro se je še spominjal, kako so vodili prvo skupino skozi ta gozd in po gozdnati poti proti žagam v Jelendolu. Obšli smo kup hlodov, pri katerih je tej skupini zločinski poveljnik s posmehom dejal: »Pazite, da se kdo ne potolče!« Žrtve so namreč peljali kar skozi gozd, kjer so ležala drevesna debla vsevprek. Junaki so bili strti, zmučeni in sestradani, zato so v temni noči le s težavo zmogli ta križev pot.

Naša skupina je šla najprej po cesti od Rakitnice proti Jelendolu. Po desetminutni hoji smo zavili desno v gozd. Okrog pet sto korakov skozi dračje in mokro resje smo dospeli do prvega groba.

Zupančič nas je s svojim pripovedovanjem spet popeljal za leto dni nazaj. Pokazal je kupček zemlje, na katerem so še bili ostanki oglja. Komunisti so namreč ob grobu zakurili velik ogenj, da bi v temni noči laže pobijali žrtve. Tu je Zupančič stal tistega dne in videl vso grozo nasilne smrti. Slišal je strele in hropenje prvih žrtev, ostal pa je pri življenju. Pred njim so padli v grob Bajželj Jože iz Vevč, Boh Janez iz Stare vasi, Javornik Lojze iz Vel. Mlačevega, nekdo iz Medenovega malna, Bedenčič Alojzij iz Grosuplja. Zupančiča Slavka komunistični rabelj s prvim strelom iz strojnice prav iz bližine ni zadel, drugi strel pa ga je zvezanega vrgel na še tople mrliče v jamo. Za njim so streljali zločinci še več žrtev. Zupančič je zastokal, ko so padali drugi mrtvi nanj. To je slišal rabelj in Zupančič je iz groba slišal njegovo opazko: »Ti hudič, še nisi crknil!« Zupančič se je stisnil v kot. V tem trenutku je zločinec trupla v grobu ožgal z novim rafalom iz strojnice. Kri je brizgala po mučeniških truplih in tudi Zupančič je bil ves okrvavljen. Po čudoviti usodi pa se je rešil, da je danes lahko pričeval o grozi in krivdi...

Komunisti so pri zverinskem poslu zaslišali neko streljanje v bližini. To jih je zmedlo, da so se malo oddaljili. To priliko je v smrtni grozi izrabil Zupančič in se izkopal iz groba. Skočil je nekaj metrov od groba in od slabosti kmalu omahnil. To so morali rablji slišati, zato so svetili naokrog z baterijami in streljali v temo. Zupančič je še slišal streljanje, nato jo je kljub vsej izmučenosti in grozi mahnil slepo v gozd. Prišel je v neko hišo, kjer so mu odvezali z žico zvezane roke.

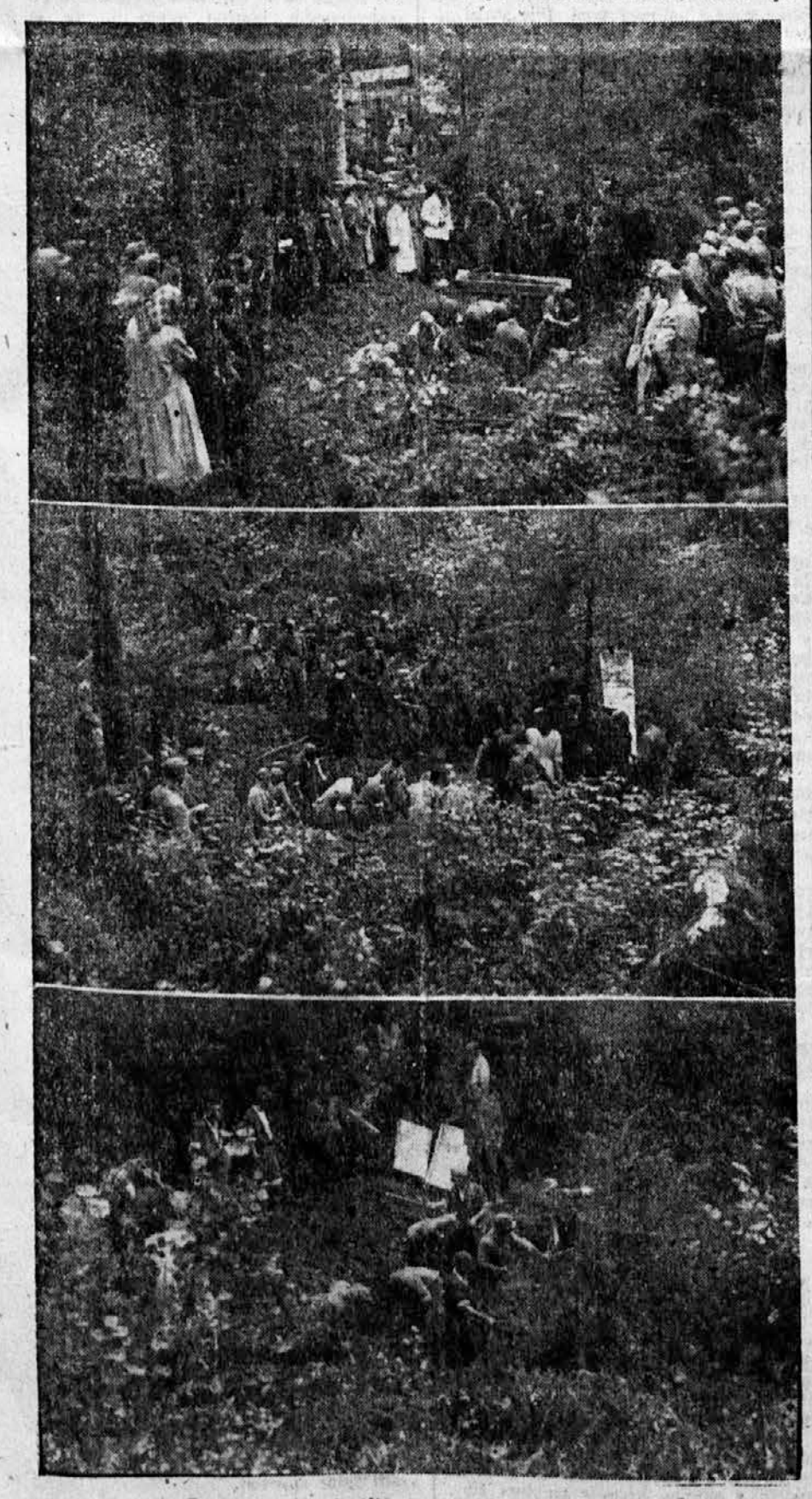

Prvi, drugi in tretji množični grob v Jelendolu.

Malo naprej je majhna globel. Komunisti so jo prikrili z dračjem in vejicami. Poveljujoči častnik nas je takoj opozoril, da moramo biti previdni, dokler vojaki ne preiščejo prostora okrog groba. Številni fotografi so že pripravili svoje aparate. Svojci, komisija in domobranci so zamišljeno stali sredi dreves, skozi katera je rosilo na grob. Vse je bilo tiho. Tam v ozadju je molil kanonik dr. Kraljič, v skupinah pa so se zbirali svojci iz vseh krajev: Ljubljane, Laporja, Mlačevega, Grosuplja, Št. Jurja, Zagradca, Stare vasi, Čušperka, Begunj, Blok, Dobrepolja in od drugod. Ob četrt na devet so požrtvovalni ribniški domobranci zasadili lopate v gozdno zemljo. Tedaj so se ljudje približali grobu. Videl sem sključeno mamico, kako je z očmi spremljala vsako lopato zemlje, ki so jo metali domobranci na desno in levo stran groba. Kmalu je zaudarjalo po truplih. Ljudi to ni motilo.

Grob je bil globok kakih 60 cm. Mrliči so bili pokriti z gozdnato glino. Deset fantov je kopalo ¾ ure in ob devetih so lopate zadele na prvo žrtev, kmalu še na drugo in tretjo. Tretja žrtev je ležala sključena in človek je razločno videl, da je zvezana na nogah. Pripomnimo, da so bile vse žrtve iz prvega groba zvezane na nogah. Komisija iz Ljubljane si je to ogledala od blizu. Fotografi so vsako žrtev po večkrat slikali. Posebno pozornost so posvetili po neugotovljeni identifikaciji neznancem. Ves izkop so tudi filmali. Kljub hudemu vonju so svojci vztrajali pri odkopavanju slehernega mrliča in s kobjo sledili napornemu delu domobrancev in zdravniške komisije, ki sta jo vodila **dr. Oražem** in **dr. Juvan**. Težko bi bilo popisati lego vseh žrtev v grobu. Ležale so križem, mnogi z glavo navzdol, kakor so pač zvezani popadali v grob. Vsi smo se lahko prepričali, da so se žrtve v smrtnem boju oklepale druga druge. Bile so žrtve, ki so bile sključene z glavo in koleni skupaj, kar priča, da so nekateri padli v grob še živi in so se v smrtnem krču zvijali.

Prve žrtve na vrhu groba so bile sicer že precej razpadle, vendar po raznih znakih, zlasti po obleki in po zobeh, so nekatere kmalu prepoznali.

Izmučene ostanke neznanega razmrcvarjenega trupla polagajo domobranci v krsto.

Domobranci so že pristavili krste h grobu, nato pa jih odnašali na bližnje mesto, kjer je bila zdravniška komisija. Prve žrtve niso spoznali.

Bil sem pri vsaki identifikaciji in zapisal tudi izjave prisotnih svojcev, prijateljev ter komisije. Izkazalo se je, da so podatki v dokumentarnih »Črnih buhvah« skoraj povsem točni.

(Dalje na 4. strani.)

Tako zadnje bivališče je pripravil rdeči brat umorjenemu bratu...

IZKOPAVANJE 119 MUČENCEV

(Nadaljevanje s 3. strani.)

Zapisnikarji zdravniških komisij so vodili svoje zapiske po lihih in sodih številih. Zato bom zapisal pomembnosti tudi po tem redu.

Drugo žrtev so svojci kmalu spoznali. Bila je **Kastelic Jože** iz Tisovca nad Strugami. Spoznala sta ga po obleki **Jerin** Anton in **Meglen** Janez iz 24. čete.

Komunisti so v brezčutju in krvoločnosti ravnali z žrtvami kakor z živino. Mnoge so pred umorom slekli, oropane predmete pa celo prodajali na dražbi v kasarni v Ribnici.

Zato je morala zdravniška komisija pregledati vsakega mrliča prav do potankosti. S pincetami in škarjami sta zdravnika dr. Oražem in dr. Juvan rezala na razpadlih truplih obleko, parala žepe, z rokami pretaknila vse žepe, po čeljustih in zobeh svojcem pomagala ugotavljati identiteto. Celo barvo obleke je komisija posebej ugotavljala. Posebne koščke sta zdravnika oprala v vodi, potem pa blago kazala svojcem. Ta dokazila, zlasti pa pri neugotovljenih žrtvah, je komisija spravljala v posebne zavojčke, ki bodo vedno na vpogled svojcem. Zavojčke hrani okrajno sodišče v Ribnici. Tudi pri identifikaciji so fotografi slikali vse žrtve.

Naslednje žrtve

Tretja žrtev je bila neznana. Bila je v spodnjih kratkih hlačah, v vojaški obleki in imela zlikan robec brez vsake oznake. Višina 173.

Četrta žrtev je bila povezana s telefonsko žico. Višina 165. Pri njej je komisija našla cigaretni ustnik, robec z modrimi in rdečimi črtami, v žepu nogavice in usnjat pas.

Peta žrtev: višina 164, 4 robci — trije pisani, eden bel — sivi robci z rdečimi všitki, v dvojnih spodnjih hlačah ter pumparicah. Pri tej žrtvi je komisija ugotovila strel v glavo. Zdravnika nista mogla pri vseh truplih ugotoviti strela, ker so nekatera trupla bila močno razpadla, obleka sama pa tudi prepojena s človeško maso, da je bila ugotovitev precej težka.

Šesta žrtev: neznanec, 172, bos, kratko nastrižena brada, elastičen pas, obleka: sive pumparice, črna vojaška srajca.

Sedmo žrtev je spoznala **Bartolova mama** iz Loškega potoka. Bil je njen **32 letni sin Anton**, poveljnik Vaške straže v Loškem potoku. Spoznala ga je po spodnjih hlačkah in po manjkajočem zobu na desni strani čeljusti. Dobil je strel v oči in imel odbit nos. Mati ga je spoznala tudi po srajci.

Osma žrtev je bil **Okoren Anton iz** Boštanja št. 8. Spoznala ga je žena po zavezani levi nogi, po srajci ter po kolesni zaponki.

Deveto žrtev sta spoznala brata domobranca Ludovik in Mirko **Hrovat**. Bil je to njun brat **Anton, 29 let star**, član Vaške straže iz Hočevja.

Deseta žrtev je bil **Javornik Anton** iz Podgorice pri Št. Jurju blizu Grosuplja. »Seveda je. Saj ga poznam!« je dejala njegova 38 letna sestra, ko ga je spoznala po molitveniku in pripetih svetinjicah. Imel je očetov jermen.

Enajsta žrtev je imela pri sebi molitvenik s sliko Srca Jezusovega, tiskan v Kranju, »Reši svojo dušo«. Molitvenik je v koščenih platnicah. Višina žrtve 163. Vojaška srajca, zimske porhaste hlače. Tej žrtvi, ki je bila kostanjevih las, je manjkal spodnji levi sedmi zob. Žrtev je imela vojaško srajco. Slikal jo je fotograf Pavlovčič pod št. 35/II.

Tudi dvanajsta žrtev, ki jo je preiskoval dr. Juvan, je neznanec. Ne smemo reči s tem, da je žrtev neugotovljena, kajti po zapiskih, po pripovedovanju prič so te žrtve skoraj vse znane in le pri odkopu komisija zaradi neprisotnih svojcev ni mogla dobiti potrdila za njihovo identiteto.

Ta žrtev je bila visoka 170 cm, imela naramnice, nogavice, dve srajci, močno, naprej pomaknjeno zobovje, zgoraj sklenjeno zobovje, spodnjo čeljust pa zdrobljeno. Ima kostanjeve lase. Slikal jo je fotograf Pavlovčič pod št. 36/II.

Trinajsta žrtev je neznanec. 163 cm. Karirane pumparice.

Štirinajsta žrtev. Po vojaških hlačah so ugotovili, da je bil član Vaške straže. Dolgi črni lasje. Po hlačah in laseh ga je spoznal **Šinkovec iz 20. čete**, ki je bil z njim zaprt na Turjaku in v Ribnici. **Žrtev je Rogelj iz Krke.**

Petnajsta žrtev neznanec. Manjka mu sedmi spodnji zob. Fotografiral Pavlovčič st.

Šestnajsta žrtev je imela sivobel rožni venec, močan jermen in dvojne zgornje hlače. Rožni venec je imel pri očenaših skoraj centimeter razdalje od drobnih jagod.

Sedemnajsto žrtev sta spoznala **Poderžajev brat in oče**. Bil je **Poderžaj Janez** iz Čušperka.

Osemnajsta žrtev je bil 22 letni **Zaviršek** Stanko iz Male Račne. Spoznala ga je sestra po jopiču in srajci.

Devetnajsti je bil neznanec. 160 cm visok, zobje desno zgoraj peti in šesti, spodaj levo peti, šesti, sedmi, desno spodaj šesti, sedmi, osmi manjkajo. Značilnost: pletene spodnje zimske hlače, postava močna.

Dvajseta žrtev neznanec. Črne lase in cajgasti suknjič.

Enaindvajseta žrtev je imela osebno izkaznico s št. 061386 s podpisom **Zavodnik** Anton.

Dvaindvajseto žrtev je spoznala **Boštjančičeva** s Ceste pri Dobrepoljah. Bil je to njen **28 letni brat Boštjančič** Jože.

Triindvajseto žrtev so spoznali po zobeh in dozi ter srebrni umetni spodnji čeljusti. Bil je 20 letni **Vidmar Lado iz** Ponikev.

Štiriindvajseta žrtev je bila 27 letni **Prijatelj** Franc iz Škrlovice pri Ortneku. Spoznala ga je sestra.

Petindvajseto žrtev je spoznal duhovnik **Pintarič** Štefan. Bil je to **Martin Hren** iz Zagradca.

Šestindvajseta žrtev je bil **Koščak** Jože iz Dednega dola pri Višnji gori. Spoznala ga je **sestrica Anička** po cigaretni dozi in tudi **Zupančič** Slavko.

Sedemindvajseta žrtev je neznanec. Značilnosti: 174 cm visok, četrti desni zgornji zob z zlato krono, brez srajce.

Osemindvajsetega sta takoj spoznala brat in mati po obleki. Bil je **Somrak** Ivan iz Ponikev.

Človeku se trga srce ob pogledu na skrušene matere. Somrakova mamica je zaihtela. Prinesla je sinu majhno blazinico in mu jo položila pod razbito lobanjo.

Devetindvajseta žrtev neznanec. 165 cm, kostanjevi lasje, manjka levi spodnji šesti zob. Ima kratke kopalne črne hlačke in črtano pikčasto srajco.

Trideseta žrtev je **Mave** Jože iz Krvave peči. Spoznala sta ga brat in žena po všitem denarju, za katerega sta tudi ona vedela. Mavčev brat, ki je tudi šel po tem križevem potu, je ušel smrti, ko je bratu razvezal roke, da bi zbežala. Njemu se je posrečilo uiti, brata pa so peljali v smrt.

Enaintrideseta žrtev: neznanec. 163 cm, kostanjevih las, dolge spodnje hlače, popolno zgornje zobovje.

Dvaintrideseta žrtev: neznanec. Značilnost: 185 cm, močne postave, črnih las, zgornja sekavca — zlata notranja krona, vojaška srajca, letne vojaške hlače.

Triintrideseta žrtev: **Javornik** Lojze iz Mlačevega. Spoznal ga je brat po robcu. Zlomljeno prvo levo rebro. Javornik Lojze je bil narednik.

Štiriintrideseta žrtev je bil **Bedenčič Alojzij** iz Grosuplja. Spoznal ga je brat Marjan po spodnjih hlačah in po srajci, Zupančič pa po čevljih.

Petintrideseta žrtev je **Knavs Stanko** iz Hriba — Loški potok. Spoznala sta ga Ruparčič in kaplan Tomazin po rdeči bradi.

Šestintrideseta žrtev je bil neznanec. Značilnosti: kostanjevi lasje, rdeče karirasta srajca in usnjen pas.

Sedemintridesete žrtve komisija in navzoči niso spoznali. Značilnosti: višina 175 cm, črnih las, vojaška (VS) srajca in hlače.

Zadnja in osemintrideseta žrtev iz tega groba je bil neznanec. Značilnosti: črni lasje in vrvica s križcem na vratu.

Izkopavanje iz prvega groba se je končalo okrog tričetrt na dvanajst. V tem času so domobranci začeli tudi z izkopom drugega groba.

Drugi grob

Preden preidemo k opisovanju drugega groba, moramo podati še naslednje: prvi grob je bil 6 m dolg, 2 in pol metra širok, na truplih pa je ležalo nad pol metra ilovnate gozdne zemlje.

Drugi grob se je nahajal okrog 10 m levo od prvega groba v majhni dolinici. Loči ju skupina skal in nekaj dreves. Grob je bil 4 m dolg, 3 m in 30 cm širok, na truplih pa je ležalo okrog ¾ m zemeljske gozdnate plasti. Vsa trupla v tem grobu so bila še bolj zverižena in zvita v gube, kar kaže, da je bila tod prava borba za življenje med na pol mrtvimi žrtvami. Vse žrtve so bile povezane z žico.

Tudi okoli drugega groba so se svojci zbrali v polnem številu. Domobranci so imeli v tem grobu še težje delo, ker so bila trupla naravnost zgubana in je bilo treba sila paziti, da so jih lahko lepo dvignili iz groba in položili v že pripravljene krste.

Prvo žrtev so dvignili iz groba nekaj pred dvanajsto. Imela je umetno zobovje. Značilnost: cela zgornja proteza. Srajca bela z modrimi črtami, lasje svetli, čevlji vojaški.

Tudi druga žrtev iz tega groba je bil neznanec. Imel je toplo volneno srajco, elastičen pas in rožnatomoder robec brez označke. Svojci so si ga ogledovali, spoznal pa ga ni nihče.

Tretjo žrtev so spoznali. Spoznali so ga po robcih **z označko A. Z.** Bil je **akademik Anton Zaje iz Zigmarie pri Sodražici.** Ko sta prišli h krsti mama in sestra, smo bili spet priče pretresljivega prizora. Mati je ihtela na ves glas in z blagoslovljeno vodo kropila zemeljske ostanke svojega ljubljenega sina in mu ob krsti prižgala svečko. Vzoren slovenski akademik Tone Zaje je prijel za orožje pri Vaški straži po komunističnih zločinih v svoji rojstni župniji. Bil je član akademskega društva Straža.

Četrte žrtve niso spoznali. Značilnosti: črni lasje, roke in noge zvezane, robec v levem žepu brez posebnega znamenja, škatljica vžigalic s pločevinastim ovojem, slika brezjanske Matere Božje, pumparice iz jugoslovanskega vojaškega blaga — barvano modro, črna vojaška srajca, barvane jugoslovanske hlače in močna glava.

Peta žrtev je neznanec, vendar z izredno znaličnimi posebnostmi, po katerih ga bodo svojci lahko spoznali. Značilnosti: kostanjeve lase, vojaški jopič, civilni čevlji (lahko so jih komunisti tudi izmenjali), zgornja in spodnja čeljust zdrobljena, usnjen pas, gamaše, bel robec **s črko I. ali J.** V žepih so našli pri žrtvi dokument s podpisom nekega **kapitana Mongellija iz leta 1942**, in sicer datiran z 20. novembrom. Zig nosi: Posta militare 100. Bržkone je tudi član Vaške straže, ki je bila podrejena temu kapetanu. Poleg tega so našli na suknjiču svetinjico Matere božje.

Šesta žrtev neznanec. Značilnosti: velika glava, črni lasje, zvezan na rokah in nogah, legijski suknjič in vrvica okrog vratu s svetinjico. Vrvica je ohranjena in jo bodo svojci morda spoznali.

Tudi iz tega groba so domobranci-zapisnikarji shranili take važne dokumente, ki bodo svojcem vedno na razpolago.

Ob pol 1. so izkopali žensko. Takrat smo poklicali h grobu vse, da so si jo ogledali. Bila je izredno dobro ohranjena. Šolska upraviteljica gdč. Mimica Petelinova jo je takoj spoznala, ko so jo dvignili. Njo in **Urško Železnikarjevo** so pripeljali v Ribnico v sodnijske in kasarniške zapore. Mimica Petelinova je bila z njo skupaj zaprta, zato jo je dobro poznala. Sama je bila po svoji lastni **izjavi partizanka, doma iz Gorij pri Bledu in soseda kaplana Polda.** Prijavila se je zločincem sama, ko je zvedela, da jo dolže vsega hudega. Iz Ribnice so jo odpeljali ob pol 6. zvečer. Na sebi je imela dobre gojzerice. Spoznali so jo tudi po pepita jopici.

Osma žrtev: neznanec. Značilnosti: 176 cm visok, kostanjevih las, zgornja desna četrti in peti zob gnila, kosmat po prsih, dolga suknja, elastičen pas, civilne gojzerice.

Deveta žrtev: neznanec. Znaličnosti: svetli kostanjevi lasje, rdečkasti brki, manjkajo zgornji šesti desni, spodnji sedmi in osmi levi in sedmi spodnji desni zob. Srajca karirasto rdeča, pleten jopič brez rokavov, dolge spodnje hlače.

Tudi desete žrtve komisija in svojci kljub natančnemu pregledu niso spoznali. Značilnosti: razbita glava, srajca bela, črtasta z belimi in črnimi rižami, šibke postave, legijske hlače, visok 160 cm.

Enajsta žrtev: neznanec. Značilnosti: 170 cm visok, kosmat — neobrit, spodnja čeljust zlomljena, četrti in peti zgornji zob gnila, majhen zavitek, povezan z vrvico, legijski suknjič, na suknjiču svetinjica MB. Po natančnem pregledu je zdravnik našel v telovnikovem žepu listič s posebno izrazito pisavo, ki jo je komisija poleg drugih dokumentov shranila.

Tudi dvanajsta žrtev je bila neznana. Značilnosti: legijski suknjič, svetinjica za reverjem, zelena vojaška srajca, bele spodnje hlače, kostanjevi lasje in pumparice.

Trinajsta žrtev je bil **43 letni Mrzel Mirko**, župan z Iga pri Ljubljani. Spoznali so ga **nadporočnik Boh, kaplan Jakob Mavec in pokojnikova žena.**

Štirinajsti je bil **Oberstar France iz Podtabora** pri Strugah. Spoznala sta ga njegov brat domobranec **Alojzij Oberstar** iz 61. čete in **kaplan Tomazin.**

Petnajsta žrtev: neznanec. Značilnosti: višina 170, kostanjevi lasje, manjka zgornji levi šesti zob, pulover, črna vojaška srajca, jahalne hlače, belo križast boljši robec in spodnje dolge hlače.

Naslednje truplo je po izjavi kaplana Tomazina **Anžlohar Jože** s Topola na Blokah. Močne postave, visok 180 cm, močna glava razbita, rumen gumb v zapestju, nemške spodnje hlače, bela srajca z modrimi črtami.

Ker sta bili pri pregledovanju mrličev zaposleni dve komisiji, sta vodila zapisnikarja vsak svoje zapiske, in sicer eden lihe, drugi sode številke. Zato bomo v oklepaju v bodoče napisali: o krstah iz prvega groba le arabske številke, oziroma rimsko I., k žrtvam iz drugega groba k arabskim številkam rimsko II, k žrtvam iz tretjega groba k arabskim številkam rimsko III. Zdravnika sta se pri nekaterih truplih zamudila več časa, pri nekaterih, zlasti pri takoj spoznanih, malo časa. Zato naj nikogar ne motijo te številke. Navajali jih bomo zaradi tega, ker so zlasti krste z neznančevimi trupli položene v grob pod temi oznakami. Do tu ni bilo posebnih razlik.

Sedemnajsta žrtev: neznanec. Visok 163, kostanjevi lasje, ovijači, leva lobanjska kost popolnoma razbita. (II, 17)

Osemnajsta žrtev. Visok 174, svetli lasje, rdečkast glavnik, kratke spodnje hlače, jahalne hlače z ovijači, vojaški čevlji, zvezan na rokah in na nogah. Koščke obleke hrani kakor od drugih neznanih sodna komisija. (II, 18)

Devetnajsto žrtev so spoznali. Pri tem truplu so se komisija in svojci še posebno dolgo zadržali, končno je **Ruperčičeva** mama spoznala v njem **Ruperčiča** Janeza s Tabora pri Loškem potoku. Ob spoznanju je zaihtela. »Osem dni se je skrival pred njimi,« je ihtela, »zagotavljali so mu celo pred g. župnikom, da mu ne bodo ničesar hudega storili, potem pa so ga, ko se je prijavil, peljali v tako grozno smrt!« Mož je bil cerkovnik in veren ter naroden mož.

Dvajseta žrtev iz drugega groba je bil **Ludovik Košmerlj**, kolar iz Loškega potoka. Spoznala ga je **Ruparčič Alojzija.**

Enaindvajseta žrtev: neznanec, Legijske hlače, civilni jopič, siv s črnimi rižami. (II, 21)

Dvaindvajseta žrtev. Višina 170 cm, zdrobljena glava, zvezan na nogah, rjav telovnik, dve civilni srajci št. 4, legijski suknjič, črtan robec, pumparice z ovoji.

Triindvajseto žrtev so spoznali. Bil je **Oblak Jernej iz** Velikih Poljan 44. Spoznala ga je mati. Ob krsti se je vsa skrušena zjokala ob ostankih svojega sina.

Štiriindvajsete žrtve niso spoznali. Značilnosti: platnene hlače, brez glave, srednje postave, zvezan na nogah, na levi hlačnici zaponka za kolo. Zaponka in koščki blaga shranjeni. (24. II.)

Naslednji je bil 21 letni **Križman Vinko** iz Strug št. 17. Spoznala sta ga brata Jože in Ignacij po molitveni knjižici, imel je zlomljeno lobanjsko kost. Pri krsti je bil tudi oče.

Šestindvajseti — neznanec. Majhne postave. Dolgi rdeči lasje. Platnene pumparice, zelen jopič-pulover, pleten pas, razbita glava. (26. II.)

Tudi naslednji neznanec. Kostanjevi lasje, vojaška srajca in jopič, pumparice. Koščki obleke shranjeni kakor pri drugih pri sodnijski komisiji. (27. II.). S tem neznancem so položili v isto krsto tudi neznanca iz že določene vrste št. 32. V drugem grobu je bilo toliko mrličev, da so domnevali, da bo zato premalo krst. Neznance so dalj časa puščali v odprtih krstah, da so si jih svojci in komisija ogledovali, nato pa preložili v skupno krsto. V krstah, v katerih počivajo mučeniški ostanki dveh žrtev, bomo označili s posebnimi, dvojnimi številkami.

Osemindvajseta žrtev je bil 30 letni **Kralj Jože iz Strug.** Spoznala sta ga sestra in brat.

Devetindvajseta žrtev je imela naslednje značilnosti: Spodnje kratke bele hlače s štev. 246. Isto številko so ugotovili tudi na žrtvinih nogavicah. Kostanjevi lasje. Višina 165. (II. 29.).

Trideseti je bil **Osterman Rudolf** iz Vidma pri Dobrepoljah. Spoznala ga je žena Kristina. Bil je zvezan na rokah in nogah. Žena mu je položila v krsto naličja. Pretresljiv je bil pogled na skrušeno ženo, ki je ihtela da je niso preglasili niti votli udarci kladiv, s katerimi so domobranci po identiteti sproti zabijali krste.

Dvaintrideseta žrtev neznana. Glava razbita. Zvezana na rokah in nogah. Bela srajca, platnene hlače. Vzorec ima sodna komisija. (32. II)

Triintrideseti. Višina 173. Rdečkaste lase. Zelenkast robec z ozkimi kvadrati, črna srajca. **Robec s črkama F. P.** Prav tako tudi na spodnjih hlačah. Rjava karirasta srajca. (II. 33.)

Štiriintrideseti: 170 cm, črni lasje, manjkata 4. in 6. desni zob, civilna črtasta srajca, bele spodnje hlače. Neznančevo truplo so položili v skupno krsto s truplom krste št. 36. II. Trupli št. 34. in 36., obe iz drugega groba ležita torej v skupni krsti, na kateri sta napisani številki 34. II. in 35. II.

Prav tako so položili v eno krsto mučeniške ostanke trupel pod št. 33. II. in 35. II.

Petintrideseti: 172 cm. Kostanjevi lasje, 6. zgornji desni zob gnil, spodnji 6. desni zob manjka, civilni jopič, sivo črtast, dolge hlače.

Šestintrideseta žrtev je imela popolnoma razbito lobanjo. Pri njej so našli in shranili usnjen pas ter koščck rdeče črtaste srajce. Truplo so položili v krsto skupno z neznancem s štev. 34. II.

Sedemintrideseta žrtev. 180 cm. Jugoslovanska bluza, robec z nejasno črko ali številko in dolge civilne hlače.

Naslednji je bil upravitelj turjaške graščine **Göderer Jože.** Spoznali so ga po bradi kaplan Mavec, dr. Kraljič, nadporočnik Boh, gospa Mrzelova iz Iga in Rigler. Imel je zvezane noge

Za njim so prinesli pred komisijo krsto z Gödererjevo gospodinjo **Železnik Urško.** Spoznala sta jo kanonik dr. Kraljič in nadporočnik Boh.

Štirideseta žrtev je bila spet neznanec. Značilnosti: rdečkasti lasje, višina 174 cm, zelenkast robec z ozkimi kvadrati, slabša postava.

Tudi naslednja žrtev je bil neznanec. Višina 170 cm, zlomljena spodnja čeljust, civilni suknjič in dolge platnene hlače. Truplo so položili v isto krsto s truplom pod štev. 37. II.

Dvainštirideseta žrtev je bil **Tisel Anton** iz Podtabora pri Strugah. Spoznala ga je njegova mati Ivana Tiseljeva.

Triinštirideseto in petinštirideseto žrtev so položili v isto krsto pod št. 43. II. in 45. II. Značilnosti prvega mrliča: višina 160, kostanjevi lasje, v samih kopalnih hlačah, bel rožni venec. — Drugega: višina 172., manjkata 4. in 5. zgornji desni zob, legijske hlače. Koščck njunih oblek in perila so shranili.

Štiriinštirideseti neznanec. 165 cm. Rjav jopič z belimi črtami. Dve srajci.

Potem so domobranci prinesli krsto, v kateri so ležali mučeniški ostanki mesarskega pomočnika **Drobniča Ivana** iz Strug. Spoznal ga je njegov bratranec Mrše Janez, višji narednik v Ribnici.

Sedeminštirideseti. Šolska upraviteljica Peteljnova ga je že v grobu spoznala. Po njenem mnenju in še po neki zanesljivi osebi je to neki zdravnik, ki so ga komunisti, ko se je vračal iz internacije, zajeli in pripeljali v ribniške sodne zapore. Ta zdravnik je pogrkoval in težko govoril. Bil je prileten. V smrt ga je poslal Lavrič iz Sodražice. Petelinova ga je spoznala tudi po nogavicah, ki jih je nosil v ječi.

Naslednji je bil spet neznanec. Značilnosti: razbita lobanja, bel triko, smučarski dres, dolge hlače, platnena bela srajca, navadne visoke čevlje. To truplo so položili v eno krsto s truplom pod št. 44. II. Tako sta torej v eni krsti dvoje trupel pod št. 44. II. in 48. II.

Devetinštirideseta žrtev neznanec. 17 cm. Lasje črni, zgornja čeljust zdrobljena.

Pri petdeseti žrtvi se je zdravnik še posebno dolgo zamudil. Truplo so obračali, pregledali vsak žep, prerezali obleko in perilo, našli kratek moški glavnik, rjavo progasto rumen, osebno izkaznico, v njej podobico M. B. in končno ugotovili po izkaznici, da je to **Gorjup Engelbert**, roj. 6. XI. 1903. v Borovnici. Zdravnik in nadporočnik Lenščak sta s pincetami odlepljala listke in tako so po osebni izkaznici spoznali žrtev. Prišel je tudi brat in spoznal bratov podpis.

Naslednji je bil neznanec. Višina 175. škornji, jahalne hlače, kostanjevi lasje, civilni, temnorjavi suknjič s podolgovatimi črtami. To truplo so položili v eno krsto s truplom s št. 49. II.

Dvainpetdeseta žrtev — neznanec. 168, rdeči lasje, zvezane noge, kovčegov ključek, na telovniku na notranji strani svetinjica, v žepu črn glavnik, civilni sivi jopič, rjav telovnik, platnene dolge hlače, popolnoma razbita glava. Pripomniti moramo, da imenujemo platnene hlače »cajgaste«. To pri vseh žrtvah.

Tudi naslednji je bil neznanec. 160, spodnje gradi hlače z modrimi progami, rdečkaste lase, civilni jopič (53. II)

Štiriinpetdeseta žrtev. Višina 168. Rdečkasti lasje, glava popolnoma razbita, zvezane noge, — siv jopič, bel robec z modrimi in rdečimi črtami. To truplo so pokopali s truplom s št. 52. II. Pripomniti moramo, da je barva las pri mnogih nejasna in da je težko ločiti kostanjeve lase od rdečkastih.

Za tem neznancem so prinesli krsto s truplom z naslednjimi značilnostmi: spodnji levi 6. zob manjka, lobanja zdrobljena, izredno velika postava 185. Civilna platnena srajca z rjavimi črtami.

Šestinpetdeseta žrtev je imela naslednje posebnosti: višina 180, črni lasje, popolno zobovje, kratko črno brado, žlica z žičastim, spletenim ročajem, gumijast pas, nogavice podkolenke, bele spodnje hlače.

Zadnjo žrtev iz drugega groba so prinesli ob pol štirih. Pri njej so našli usnjen pas, smučarske hlače. To žrtev so položili v skupno krsto s truplom štev. 55. II. Prav tako so položili v eno krsto trupli s št. 53. II. in 56. II.

Triinštirideseto žrtev so pustili dalj časa odkrito, da so si jo svojci še ogledovali. Po izjavi Mavca Matija je to **Tomazin Leopold**, ki je padel v grob z Gorjupom Engelbertom. Mavec je šel z njim skoro do jame. Sam si je s pomočjo Zgonca Antona razvezal vezi in ušel smrti. Tomazina so komunisti opazili, ga ponovno še močneje zvezali in peljali v smrt.

Tako so požrtvovalni domobranci odkopali iz prvih dveh grobov skupno 95 trupel. To težko delo bi mogel preceniti le tisti, ki bi ga sam opravljal ali bil vsaj ves čas blizu odkopavanja.

Ves čas so ribniški domobranci držali zasede daleč naokrog v gozdu, da se ne bi pripetil spet nesrečen primer kakor pri izkopu prve grčariške skupine, ko je komunist streljal na odkopovalce.

V tretjem grobu 24 žrtev

Potem smo se podali na pot k tretjemu grobu, ki je bil med tem časom že odkopan. Grob leži v nizki dolinici deset metrov pod gozdno kolovozno potjo in je na lepem prostoru. Bil je 5 m dolg, 2 m širok, na truplih pa je bilo tričetrt metra gozdnate prsti. V njem so ležale žrtve, ki so jih komunisti pobili 15. okt. lani. Po večini so bile žrtve oblečene, trupla pa precej razpadla.

Prvega trupla ni bilo mogoče spoznati. Značilnosti: 170, rdeča srajca, modro križaste spodnje kratke hlače, v čelni kosti 1 cm široka luknja.

Drugega je spoznala Skobrne Anica, roj. Debevc. Bil je njen brat **Jože Debevec** iz Begunj. Spoznala ga je po zlatih zobeh v levi spodnji čeljusti po kroni 4, 5. Šesti, sedmi in osmi zob so mu manjkali na isti strani. Bil je samo v kratkih spodnjih hlačah in v svetlih drap nogavicah.

Tretja je bila šolska upraviteljica **Anica Drobnič iz Begunj.** Spoznala jo je učiteljica in Drobničeva prijateljica gdč. Petelinova, ki je bila z njo v zaporih.

Četrti je bil **Baraga Jože**, trgovec iz Grahovega. Spoznala ga je žena po zobeh, po srajci, spodnjih hlačah in drugih predmetih.

Peta žrtev: 166 cm, bele spodnje kratke hlače, zeleno križasta srajca, (III. 5.)

Šesta žrtev: 178 cm višine, popolno zobovje, pleten pas, drobno črtasta modra srajca. Vse žrtve so bile bose.

Sedma: 160, kostanjevi lasje, spodnje hlače bele in modro črtaste. Trupli št. 7. III. in 6. III. so položili v skupno krsto.

Osma: zobovje popolno, svetinjica, križec, naprstnik, vse v posebni kovinasti škatljici za uro (etui), na vrhu s steklom, črni lasje in bele spodnje hlače.

Deveta žrtev je bila slečena in je imela samo spodnje črtaste hlače. Srajca vojaška, lasje črni. Gospod Lupinc je po nogah in hlačah spoznal v njem **Poženela Pavleta** iz Galjevice. Tako sta menila pokojnikova sestra in tudi kaplan Tomazin. Pri truplu so se dalj časa zamudili in po podrobnostih končno ugotovili, da je pokojni res Poženel Pavle. Spoznali so ga tudi po okrušenem zobu.

Deseta: 168, črni lasje, popolno zobovje, dolge pumparice, ovojke, bele spodnje triko hlače.

Enajsta: 185, modro črtasta srajca (siva), lase kostanjevi.

Dvanajsta žrtev je imela prestreljena prsa. Pri dvigu in prenosu se je kri vlila iz prs, kakor, da bi bil junak ubit šele pred kratkim. Značilnosti, spodnje hlače s pasom s križasto lomljenimi črtami.

Trinajsti je bil **Oražem Anton** iz Runarskega. Spoznal ga je kaplan Tomazin Ludvik.

Naslednjega trupla niso prepoznali. Značilnosti: 175, srajca drobno pisana, kostanjevi lasje, bele spodnje hlače. Strel v glavo. (III. 14.).

Petnajsta: 168, črni lasje, siva srajca z rdečo modrimi črtastimi kvadrati, dolge spodnje hlače.

Šestnajsta: 167, manjka peti spodnji levi zob, nogavice dokolenke, vojaška srajca, svetli lasje in kratke spodnje hlače. **Zakrajškovi** iz Nove vasi so domnevali, da je to njihov Jože, vendar niso bili prepričani o tem.

Sedemnajsta: 168: zavezane oči, roke zvezane na hrbtu, legionarski suknjič, modrikasta srajca s podolgovatimi črtami, volneni jopič, rjav, pumparice.

Osemnajsta: Kostanjevi lasje, legionarska čepica, civilna bela srajca z modrimi in rdečkastimi črtami, lesene coklje in robec s črkami S. J.

Devetnajsta: 180, peti desni zgornji zob štrli iz vrste naprej, civilni jopič, kratke spodnje hlače, pisane, zelene barve.

Dvajseti je bil **Ferjančič Danilo**, občinski tajnik iz Blok. Spoznala ga je žena po obleki in po prstanu, ki mu ga je všila sama v pas spodnjih hlač.

Enaindvajseta: 172 cm, kostanjevi lasje, siva svilena srajca, bel rožni venec, črtaste spodnje hlače in notez z letnico 1938. V notezu je tudi naslov Erjavčeva cesta.

Dvaindvajseta: 168: kostanjevi lasje, zobovje popolno, jopič na zadrgo, bela majca, spodnje bele kratke hlače, hlače jugoslovanske.

Triindvajseti je bil **Zakrajšek Lojze** (Petrinov) z Runarskega. Spoznal ga je kaplan Tomazin.

Zadnja žrtev, ki so jo prinesli pred komisijo ob petih: 178 cm, modro pikčasta srajca, lobanja razbita.

Tako smo v torek izkopali 119 žrtev. Če primerjamo to številko s 758 zaporniki v ribniških in kočevskih ječah in kasarniških zaporih, od katerih se jih je rešilo največ 50, potem vemo, da je v kočevskih gozdovih še mnogo takih grobov, v katerih čakajo odkopa drugi stoteri padli junaki.

Zmagoslavna pot slovenskih mučencev

Ko je bil izkop vseh žrtev končan, so domobranci krste naložili na vozove in odpeljali do Rakitnice, kjer se je razvrstil žalni sprevod.

Dan se je že nagibal v noč, ko so otožno zajokali rakitniški zvonovi in po-

Knut Hamsun:

Iz potepuškega življenja

2

(Nadaljevanje.)

»Ne, ti ne veš. Ali pa se ti morda toži po Orage Flatu? Kaj boš pa tam počel?«

»Kar naravnost moramo iti,« je dejal Jes.

Pozneje popoldne smo posedli in za uro počivali.

Huntley je pripomnil:

»Ti, Fred, pa kar molčiš.«

»Ti si opica,« je odgovoril Fred z besnim pogledom.

To je Huntleya razdražilo, pa mu je oponesel njegovo slabo obuvalo.

Fred je molčal in vzdihnil. Dobro je vedel, da se ni smilil nikomur od nas. Ko smo bili pozneje spet na poti, nam je hotel zbuditi zanimanje zase; naglo se je sklanjal ter dvigal kamen ali zarjavel vijak, ki si ga je pazljivo ogledal. Vsi smo pohiteli k njemu in spet razočarani odšli, ko smo videli, kaj je bilo. Fred pa je to počel gotovo zato, da bi še za čas ohranil našo pozornost.

Prišli smo do podrte kolibe sredi prerije. Gotovo je bila še od tedaj, ko so gradili železnico. Vstopili smo ter si jo ogledali, toda Fred ni šel z nami.

Jes in Huntley sta zdaj, po navadi vseh potepuhov, začela urezovati svoje začetnice v stene, Fred pa je medtem ostal zunaj in Huntley je zdaj pa zdaj skozi vrata pogledal za njim. Ko sta končala s črkami, je šel spet k vratom in pokukal ven.

»Tamle teče,« je divje zakričal. »Pes, skriti se nam hoče. Mora že vedeti za kak dober kraj!«

Vsi trije smo tekli za Fredom, ki je bežal, in tako smo tekli za njim, kot bi mu hoteli vzeti življenje. Ko je zapazil, da ga preganjamo, se je obrnil v velikem loku v prerijo, toda ker smo ga lovili trije, se ni vedel kam dejati. Huntley ga je stresel kakor otroka, ko ga je ujel ter zahteval, naj mu pove, če ve za kako dobro mesto.

»Prav nič ne vem,« je odgovoril Fred. »Toda ne morem več zdržati pri vas. Zlobni norci ste. Prosim, ubijte me. Prav nič mi ni do življenja.«

Spet smo se pomirili, dokler ni padel mrak; izčrpani smo bili, pa smo zgodaj legli k počitku. Še prej pa sva se sprla s potepuhom Jesom in končalo se je s tem, da me je nekajkrat udaril v obraz, ker sem mu rekel goljuf.

»Prav imaš, zaslužil je klofuto,« je rekel tudi Huntley ter naju radovedno gledal. Končno sem lopnil Jesa pod brado, da je padel in me pustil pri miru. In tudi Huntley me je pustil pri miru.

Ponoči sem slišal, kako je Jes vstal in odšel v prerijo. Vzvalovana trava je šumela ob njegovih hlačah. »Nekaj ima za bregom!« sem pomislil ter tiho odšel za njim v temo. Napravil sem kakih deset korakov ter slišal, da leži Jes v travi in jé; zdelo se mi je tudi, da diši po mesu. »Torej ima še malo hrane!« sem pomislil. Tiho sem se vrnil na svoje mesto ter se delal, kakor bi spal. Pol ure kasneje se je vrnil tudi Jes ter legel.

Zjutraj sem povedal Huntleyu, kar sem vedel, ter zahteval, naj mi pomaga Jesa preiskati. Huntley je bil takoj voljan in zagrabil je Jesa. Pokazalo se je, da je imel Jes kruha na treh mestih pod jopičem in da so bile v kruhu luknje, v njih pa meso. To nas je rešilo. Vse smo razdelili med nas štiri ter se malo podprli. Ko smo se najedli, smo se zahvalili Jesu za jed ter ga blagoslavljali, čeprav nas je hotel prevarati. Tedaj je Jes osramočen začel žvižgati, da bi nas s tem zabaval. In žvižgal je kakor umetnik.

Šli smo naprej.

Že čez kako uro smo zagledali na obzorju nekaj majhnih, belih četverokotnikov.

Trajalo je še precej časa, da smo prispeli do njih. To je bila farma s pšeničnimi polji, umetnimi vodnjaki in z drugim. Preden smo prišli do hiše, smo srečali žensko, mlado dekle, ki je sedela na stroju za žetev ter žela pšenico. To je bil krasen pogled za nas, ki smo prišli iz prerije in že leto in dan nismo videli nobene ženske. Bila je mlada in na glavi je imela širok slamnik. Ko smo jo pozdravili, je pokimala. Huntley je začel prvi z njo govoriti in prosil jo je za malo hrane ter pijače.

Dekle je odgovorilo, da bomo dobili vse, kar želimo.

»Na Orange Flatu so nas odpustili, ker so končali z žetvijo,« je dejal Huntley.

Tedaj se je hotel Jes skazati in postaviti s svojim poštenjem, pa je rekel:

»Ne, ušli smo z Orange Flata, ker nismo dovolj upali. Taka je resnica.«

»Prav!« je reklo dekle.

In vsi smo se ji hoteli prikupiti in jaz sem držal klobuk v roki, ko sem se z njo pogovarjal. Toda zmago je dosegel naš novi tovariš Fred, ker je bil svetlolas Nemec in najlepšega obraza. Prosila ga je, naj jo spremi do hiše na farmi, da nam prineseta hrane; ta čas pa naj mi popazimo na konje. »Doma na posestvu ni nobenega moškega,« je rekla in si ni upala vzeti vseh s seboj, da bi ne prestrašila matere.

Da, razumeli smo.

Ko sta dekle in Fred odšla, smo mi trije z vrstjo sedeli na stroj in poganjali konje, da bi delo ne zastalo. Storili smo, kar smo mogli. Bog mi je priča — skoraj celo polje smo poželi, preden se je dekle spet vrnilo in snope smo postavili v vzorne vrste.

Malo kasneje je prišel gospodar. Videl je, kaj zmoremo, in še preden se je dekle z jedjo vrnilo, nas je njen oče vse štiri potepuhe najel, dokler ne končamo z žetvijo.

5.

Žetev je trajala nekaj dni in dva dni smo sušili; dobili smo torej plačo za sedem dni in bili spet svobodni ptiči. Potepuh Jes je hotel posestvo takoj zapustiti, kakor jih je zapustil pred njim že stotero; no, saj se že sedem dni ne potepa. Hotel sem iti z njim, toda Huntleya in Freda, Nemca, nisva hotela s seboj.

Ko smo stali na dvorišču in je bil Huntley že daleč, je farmar dejal, da dva izmed nas rabi še za mesec dni zaradi jesenskega oranja. Jes se je upiral, da bi dalje ostal, rekoč, da mora takoj proti vzhodu, in tako sva ostala še Nemec Fred in jaz in pozvali so naju, naj ostanemo na posestvu. In Fred si ni ničesar bolj želel; takoj si je slekel suknjič in odšel na delo.

Jes mi je rekel:

»Zmenila sva se, da se bova potepala skupaj. Pospremi me vsaj do mesta. Zdaj imava oba denar in si lahko prebereva boljšo družbo.«

Zato sem rekel gospodarju, da se bom jutri vrnil, in odšel sem z Jesom.

Ko sva hodila nekaj ur po železniški progi, sva prišla do neke farme, — po štirih urah še ena farma. Nato sva prišla v mesto Eliot. Med potjo mi je Jes razlagal, da človek vedno lahko kaj malega prisluži, če ne sedi celo večnost na kaki oddaljeni farmi. Vidiš, to je mestece; morda nama bo uspelo dobiti službo na železnici.

»Jutri se bom vrnil na farmo,« sem rekel.

»Vem, kaj ti tiči v glavi,« je dejal Jes. »Dekle! Pusti jo pri miru; Fred ji je ljubši od tebe in ima boljše pogoje, ker je lepše zunanjosti.«

»Meni se ne zdi Fred nobena lepota,« sem pripomnil.

Jes je na to molčal. Toda čez čas je rekel:

»Nič zato; tudi Fred ne bo dekleta dobil.«

»Kaj ne!« sem rekel ves zadovoljen. »V teh stvareh si ti pravi hudič, razumeš se na to, Jes; in ti misliš, da je Fred ne bo dobil?«

»Stari ne bo pustil... Vidiš, če hočeš kaj doseči, moraš za nekaj časa oditi ter se nato vrniti s polnimi žepi denarja. Vidiš, to je prava pot.«

Odslej sem gorel, da bi se prikopal do kupa denarja.

V mestu sva zavila v krčmo ter začela piti. Premalo sem bil navajen žgane pijače, pa sem se hitro opijanil, se veselil in smejal. Toda ni trajalo dolgo, ko je vstopila skupina popotnih godcev ter začela gosti na harfo in gosli. Takoj sem se umiril in duša mi je bila vsa solzna. Ženski s harfo sem dal malo denarja. Jes me je začuden pogledal.

»Zaljubljen si, vidiš, to je!« je rekel.

Klatila sva se iz krčme v krčmo, ker se nisva vedela kam dejati. In povsod sva bila dobrodošla, ker sva prišla z zapada in se delala, kot bi imela mnogo denarja. V eni izmed krčem sva naletela tudi na Huntleya, ki je bil popolnoma pijan ter je šel nad naju z nožem, hoteč naju ubiti. Tedaj se nisva hotela z njim pretepati. Zvečer sva pristala spet v prvi krčmi. Ko sva stala ob točilni mizi, sta se lastnik in nek meščan, železniški uradnik, ki je prišel na kozarec whiskya, razgovarjala.

Krčmar je vprašal:

»Danes sem videl Mr. Harta in njegovo ženo v vlaku. Kam sta pa odšla?«

»V Chicago,« je odgovoril možak. »On ima tam svoje opravke, kot sem slišal, žena pa je šla z njim zaradi zabave.«

»Potem po gotovo George vodi ta čas banko?«

»Zi se mi. George je še kar dober, če le ostane trezen.«

Ta razgovor me ni prav nič zanimal. Toda moj tovariš mu je pazljivo sledil ter me takoj poklical na razgovor.

Počasi sva šla po mestu in Jes je vso pot razmišljal. Prišla sva do hiše, kjer je na deski pisalo: »Hart & Co., Farmarska banka«. Tukaj me je Jes poprosil, da ga za trenutek počakam, sam pa je vstopil. Ko se je vrnil, sem ga vprašal:

»Kaj si pa počel v banki?«

»Menjal sem zadnji bankovec,« je odvrnil Jes.

Šla sva naprej in prišla do konca mesta; tu sva sedla na železniške pragove, kjer so ob tiru ležali drevesni hlodi.

Jes jih je najprej obšel ter se prepričal, da sva bila sama, potem se je vrnil in rekel:

»Zdaj nima nihče od naju več kaj prida denarja, kajne?«

»Dva dolarja imam še,« sem odvrnil in pogledal, če ju zares imam.

»Potem imaš pa enega manj ko jaz. Dal si ga ženski s harfo. Sicer pa je to najneumnejše, kar si mogel storiti.«

»No, po krčmah hoditi in denar zapravljati ni kaj bolj pametno.«

»Si mar rekel, kako jaz pijem?« je vprašal Jes. »Pijem, kadar tudi ti piješ.«

»Prej si hotel z menoj govoriti?« sem ga vprašal.

»Sicer pa, če bi ne hodila po krčmah, bi ne imel zdaj v glavi tega načrta,« je nadaljeval Jes.

»Kakšnega načrta?«

»Mr. Hart in Mrs. Hart sta danes odpotovala v Chicago,« je dejal Jes.

»No, in?«

»Ta čas pa bo George vodil banko.«

»Da, slišal sem.«

»George je brat Mrs. Hartove, kot sem zvedel.«

»Pa?«

»Toda George je znan pijanec.«

»Vse to že vem, Jes. Le kaj pleteničiš?«

Zdaj se je Jes malo razločneje izrazil in razumel sem, da — kratko malo — hoče napraviti to ali naslednjo noč obisk v banki. Jaz pa naj bi mu pri tem pomagal.

»Tega ne smem storiti,« sem odgovoril.

»Bom vzel pa Huntleya s seboj.«

To pa mi spet ni bilo všeč in rekel sem:

»Kaj takega nisem še nikdar storil. Zdi se mi, da je nevarno. Če pa me poučiš...«

»Saj ni nobene nevarnosti,« je dejal Jes. »Če začne George piti, je vse drugo malenkost. Ogledal sem si hišo.«

In Jes mi je pokazal pilo za železo in lepe klešče z napravo za izpodrezavanje vijakov. Bile so kakor dva noža.

»Pa potem?« sem vprašal pozneje.

»Potem bova že daleč od tod,« je odgovoril Jes. »Mr. Hart se bo vozil tri dni tja in tri dni nazaj, to je šest dni; v Chicagò bo ostal štiri dni, to jih dà deset.« In Jes je dostavil: »Sicer pa ne bom okradel banke do golega. Denar je dobra podlaga za to, kar rabiš za dekleta; potem si boš pa še kaj zraven prihranil.«

Kaki dve uri sva se klatila po mestu; trgovine so se zapirale in za trenutek so ulice oživele, kajti ljudje so se vračali z dela. Le krčme so bile še odprte in odprte so bile, dokler je bilo kaj gostov.

»Zdaj pa morava najti Georgea in videti, kaj bo počel,« je rekel Jes.

In hodila sva od krčme do krčme ter pila whisky in pivo, toda med gosti nisva našla nikogar, ki bi mogel biti George. In spet sva prišla v prvo krčmo.

Tu sva našla Georgea.

6.

Geogrge se je nekaj ur krepko ustavljal in ni hotel noreti, saj je sam povedal, ko je prišel: »Toda nocoj je tako lep jesenski večer,« je dodal, »in je popolnoma vseeno, kje se na tak lep večer kako uro zadržim.«

Bil je majhen, debel možak kakih štiridesetih let, z začudo čustvenim pogledom. Oblečen je bil lepo in roke so mu bile zelo bele, ker je vedno sedel in pisal. Na naju se niti ozrl ni.

Takoj je začel pošteno piti; s ceste so prihajali ljudje, njegovi znanci, in skupaj z njimi je spremenil večer v vesel praznik. Vsi so govorili z njim z največjo vljudnostjo.

Ko je pristopil k mizi Jes in ga povabil, naj pije z njim, mu je George odbil, ker je bil važna oseba v mestu, Jes pa samo potepuh.

»Le pijte z njim!« je dejal krčmar. »Ta dva gospoda imata denarja kakor peska,« je rekel za Jesa in mene.

»Potem imata pa več ko jaz,« je odgovoril George in pokazal denarnico.

V njej je bilo nekaj bankovcev. Odslej je prevzel vse stroške in napajal je vsakega, ki je hotel piti. Krčmar je storil vse, da bi ga zadovoljil.

»Več denarja rabim,« je rekel George. »Počakajte me tukaj, fantje!«

Stopil je iz krčme. Bil je zelo vesel in je prepeval.

»Krasen fant!« so govorili ljudje med seboj.

»Vso noč bo popival.«

Jesu ni ušla nobena beseda.

Ko se je George vrnil, se je sprva delal, kakor bi ne imel preveč denarja, toda brezskrbno je vsem naokrog naročal pijačo za pijačo in vse obilno plačal z bankovci iz denarnice.

To je trajalo nekaj ur.

»Zdaj gremo pa k Conwayu,« je rekel George.

Conway je bil lastnik druge krčme.

»Tam je že zaprto,« je rekel krčmar.

»Bomo pa s silo udrli,« je dejal George. »Gremo, fantje!«

Z Jesom sva kakor iz ponosa ostala.

»Ali vidva nočeta z nama?« je vprašal George. »Vabim vaju.«

In dala sva se pregovoriti.

Conway še ni zaprl krčme; tudi tu se je zbrala vesela družba in George in njegovi pajdaši so bili prav dobrodošli. Jes zaradi naju tudi ni hotel zaostajati, pa je začel žvižgati kakor pravi umetnik in žel je veliko odobravanje.

»Prekleto lepo žvižga!« so vsi govorili.

Ostali smo tu dve uri in izpili strašno mnogo žganja. Jaz sem ves čas pil po požirku, kot me je bil naučil Jes, in to ni name prav nič vplivalo, ker sem bil v veliki napetosti zaradi tega, kar naju je čakalo.

George je preštel denar in rekel:

»Zdaj grem pa k dekletom. Lahko noč, fantje! Moram iti po denar.«

»Saj imaš vendar dovolj pri sebi,« so mu rekli.

»Pa ne zadosti,« je odgovoril George.

Odmotovilil je skozi vrata.

»Nocoj bo banka osiromašila za nekaj sto dolarjev,« so rekli njegovi tovariši.

»Vse kaže,« je dejal Jes in začel razgovor, »George zna mojstrsko zapravljati.«

Toda ker se nihče ni hotel zgovarjati z Jesom, potepuhom, so naju vsi zapustili.

Jes je stopil k vsaki mizi in vprašal vsakega posamič, kaj želi piti, toda vsi so rekli: ne, hvala, nočejo več piti.

»Daj, privošči si kozarec whiskya,« se je obrnil k meni.

Začudeno sem ga pogledal.

»To ti bo koristilo,« je dejal Jes.

Popil sem dva velika kozarca whiskya ter dobil poguma in moči, da bi lahko vse ljudi pometal iz Conwayeve krčme.

Z Jesom sva se poslovila in odšla na cesto.

Mesto je bilo mračno in pusto. Jes je stopal spredaj in šla sva proti banki. V oknih je bila luč in tako sva spoznala, da je George v hiši.

»Počakaj tule!« je rekel Jes in napravil kakih deset tihih korakov proti hiši. Izginil je skozi vrtna vrata.

»Le kam naj bi šel?« sem si mislil.

Čakal sem dve minuti in Jes se je vrnil, kakor je odšel.

»Kje si bil?« sem vprašal.

»Tamle. In malo sem potipal kljuko njegovih vrat,« je odgovoril Jes. »Kar mirno počakajva tule.«

Nenadoma me je Jes zgrabil za roko in zašepetal:

»Slišiš?«

Slišala sva, kako se je nekdo na vso moč trudil, da bi obrnil ključ v ključavnici in vedno nestrpneje preklinjal.

»George je,« je rekel Jes.

Skrila sva se za hišni ogel in čakala.

»Ne morem zakleniti teh prekletih vrat!« je rekel George in stopil na cesto. »Nič zato, saj ima omara dve ključavnici!«

George je šel k dekletom in močno se je zibal.

»Zdaj se bova še malo sprehodila, da se vse pomiri,« je dejal Jes.

Spotoma sem mu rekel:

»Še vedno mislim, da si ne boš upal, Jes!«

»Tako!« je rekel Jes.

Ogledal si je hiše, kolikor je le bilo v mraku mogoče, izbral trgovino z dvojnimi vrati in rekel, da mi bo nekaj pokazal. Napravil se je popolnoma prijaznega ter butnil ob vrata, kakor bi se ne mogel obdržati na nogah.

Mož, ki je čuval trgovino, je iz nje zavpil:

»Kaj, hudiča, pa je to?«

Jes je še vedno tipal po vratih, kakor bi sam ne vedel, kako je bil prišel sem.

»Kdo je?« je vprašal mož v trgovini. »Ustrelil te bom, pasji sin, če ne odgovoriš.«

(Dalje prihodnjič.)

---

vabili vso ribniško dolino in vse njene zvonove, naj zapojejo zadnjo pesem mučencem. Nad ribniško dolino so še plavali temni oblaki, ki so z drobnim dežjem za hip porosili sprevod ih tako pokropili trupla mučencev, ki jim je svet odklonil kropljenje z blagoslovljeno vodo.

Na glas zvonov so se zbrale vse ribniške vasi do zadnjega starca in otroka, da poslednjič pozdravijo padle borce za domovino in jim s tem dajo priznanje za njihovo delo.

Rakitnica

V Rakitnici je sredi vasi vse ljudstvo pričakalo svoje junake. Možje so resno gledali krste, ki so se pomikale po vasi, matere so sestavljale posebno skupino. Imele so v rokah posode z blagoslovljeno vodo in so kropile krste. Nepregledna vrsta je bila otrok, ki so nosili krasne šopke jesenskega cvetja. Najlepša pa je bila skupina deklet, ki so pričakovale sprevod z venci. 14 jih je bilo, vse so poklonile padlim žrtvam. Dobro so vedele, da je njihova vas tako rekoč še na »osvobojenem« ozemlju in da lahko vsak dan pričakujejo, da se bodo komunisti maščevali nad njimi, toda večja je bila njihova ljubezen do padlih junakov kakor pa strah pred zločnici. Otroci in dekleta so zasuli krste s cvetjem in venci in z molitvijo rožnega venca prosili pokoja za rajne.

Sprevod se je pomikal počasi proti Dolenji vasi.

Dolenja vas

Dolenjevaška fara že dolgo slovi kot ena najboljših naših župnij. Modra in skrbna roka gospoda svetnika Škulja je njene ljudi vzgojila v prave Slovence in dobre vernike. Ni čudno, da se komunisti jeze na to faro, češ da je ena najslabših in ima najmanj smisla za »osvobodilno« borbo.

To svoje prepričanje je Dolenja vas pokazala tudi ta večer, ko so na njena tla stopila mrtva trupla nad sto slovenskih junakov. Te junake so Dolenjevaščani gledali že pred letom dni, kako so jih iz ribniških zaporov vozili v smrt; slišali so tuljenje avtomobilov, na katerih so jih vozili. Toda v tistih dneh jim je bila beseda obsodbe zaklenjena v srce, niti solze niso smeli potočiti, čeprav so dobro vedeli, kam vozijo njihove sinove in borce za domovino.

Ta večer pa je izbruhnilo vse to na dan. Dolge noči so presedela dekleta pri ognjiščih in pletla vence iz jesenskega cvetja, da bi tako z rožami posejala vsaj zadnjo pot najboljšim svojim bratom. Sredi vasi se je zbrala ogromna množica ljudstva. Ob cesti so postavili mizo s križem, svečami in blagoslovljeno vodo. Na čelu ljudstva sta stala tamošnji kaplan Stanko **Kapš** in župan **Ambrožič** Janez. Na obeh straneh mize so bila dekleta in mladina. Na stotine je bilo šopkov in 45 **krasnih vencev**, ki jih je darovala Dolenja vas žrtvam iz Jelen dola.

Župan je v kratkih in ljubezni polnih besedah pozdravil vse žrtve, ki so padle za dobro slovenskega naroda in vsega človeštva. Ljudstvo je zajokalo, ko je zagledalo nepregledno vrsto belih rakev, od joka in ihtenja jim je še molitev umrla na ustnicah.

Že je legla noč na vso ribniško dolino in prve zvezde so se vžgale na nebu in razsvetljevale pot junakom-mučencem. V tem slovesnem razpoloženju je prišel sprevod v **Prigorico.**

Prigorica

Že preteklo nedeljo je Prigorica doživela pretresljivo slovesnost, ko je sprejela na svoje pokopališče najboljšega ribniškega fanta in neustrašenega borca **Goršeta** Toneta, ki je bil v junaškem boju s komunisti v zadnjih dneh hudo ranjen in je ranam podlegel. Pred dobrim mesecem je bil še sam navzoč pri izkopavanju grčarskih junakov, z lastnimi rokami je slednjega pobral iz jame in ga dal v krsto Tedaj je dejal, da ima še edino željo: da bi mogel z isto ljubeznijo izgrebsti iz gozdov še vse druge komunistične žrtve in jim tako oskrbeti miren počitek v blagoslovljeni zemlji. Bog pa je hotel drugače. Zagrebli so njega, in tako je tudi on mrtev in spokojen čakal na grobišču tik ceste jelendolske žrtve.

Prigoričani sami so vse storili, da bi pripravili mučencem čim lepši sprejem. Dva in trideset vencev so spletle pridne roke deklet in navezale kdove koliko krasnih šopkov. Mnogo vencev je bilo iz trnja, vmes pa vpletene rože, ki so kazale, da je pot slovenskega naroda trnjeva, toda na tem trnju bodo zrasle za nas vse nekoč tudi rože.

Nemogoče je pozabiti na ljubki prizor, ki smo ga videli tam. Sredi ceste so stale tri majhne deklice, komaj nekaj let jim je bilo. Vsaka od njih je prinesla lep venček mrtvim junakom. Komaj da so znale čebljati, toda na vprašanje, kdo je vse te pobil, so tako lepo in jasno odgovorile, da tolovaji: Povedale so, da tolovajev nimajo rade, pač pa domobrance, kajti tolovaji pobijajo nedolžne ljudi.

Iz tega drobnega prizorčka se jasno vidi, kako je odpor do zločincev prodrl že v duše naših najmlajših.

Ker je bila že noč, so ljudje stali ob poti s svečami v rokah, ob prihodu krst v vas pa so ob cesti zažgali velike snope slame, da so olepšali sprevod.

Nemška vas

Spet po svoje prisrčno je sprejela naše junake Nemška vas. Na vseh oknih so gorele sveče in trepetale tudi v rokah množice, ki se je zbrala na vasi. Sredi vasi so postavili mizo s križem in blagoslovljeno vodo, da so pokropili krste. Nepregleden je bil špalir deklet in otrok z rožami. Samo vencev je bilo čez trideset.

Sprevod se je sredi vasi ustavil in **Campa** Marija je v lepih besedah pozdravila mrtve junake kot neovrgljive priče komunističnega divjaštva. Ljudstvo se je poklonilo žrtvam z mogočnim trikratnim »slava!«. Dekleta so naredila tudi krasen križ, opleten s trnjem, ki so ga nato nosili na čelu sprevoda v Ribnico in tudi drugi dan pri pogrebnih slovesnostih!

Dekleta so nato s svečami v rokah spremljala sprevod proti

Goriča vas

Tam je vse bilo v drobnih svečkah, ki so trepetale po oknih. Mogočni kresovi so zagoreli ob cesti, ko je sprevod prišel v vas. Dvanajset vencev so dekleta pripravila za žrtve in pobrale zanje vse cvetje iz vrtov. Gdč. Mate Vida je v ganljivem nagovoru pozdravila padle borce in se jim zahvalila za njihovo žrtev. Sama je

(Dalje na 6 strani).

✝

Naznanjamo tužno vest, da nas je nenadoma zapustil, zadet od kapi, naš dragi mož, oče, stari oče, brat, svak in stric, gospod

Drašler Anton

gostilničar in posestnik, častni občan obč. Borovnica itd.

Pogreb dragega pokojnika bo v soboto, dne 7. t. m. ob pol 8 zjutraj iz hiše žalosti na farno pokopališče v Borovnici.

Borovnica, Ljubljana, dne 6. oktobra 1944.

Žalujoči:

Berta roj. **Cesar**, žena; **Berta** vdova Škerlj, **Fini** vdova Miklavič, **Mili** por. Šturm, otroci; **Joško, Otmar**, vnuka; **Janez, Jože**, brata; **Martin** in **Lenčka Cesar**, svak in svakinja ter ostalo sorodstvo.

Pričeli bomo s ČETRTIM LETNIKOM »SLOVENČEVE KNJIŽNICE«.

Prvo delo, ki je na sporedu, bo roman slovenskega pisatelja:

Ksaver Meško: »NA POLJANI«

Zadnja knjiga tretjega letnika, tretji del obširne trilogije »STEFANA«, bo v kratkem v prodaji. Naročniki »Slovenčeve knjižnice« bodo obenem s to knjigo dobili še dve krasno ilustrirani knjigi:

Božena Nemcova: »BABICA«

Janez Jalen: »CVETKOVA CILKA«.

Vaša družinska knjižnica bo imela že sto lepih knjig! Naročite se na IV. letnik!

Matere, žene in sestre jokajo nad krstami svojih dragih po izkopu. Njihove solze tožijo rdeče bratomorilce.

(Nadaljevanje s 5 strani).

bila priča, kako so jih vozili skozi vas v smrt, zato je bila njena beseda še bolj prepričevalna. Za njo je pozdravil mučence še **Drobnič** Ludvik, ki je v svojem govoru dejal, da duh teh padlih junakov ni umrl, ampak bo živel v naših dušah in zgodovini našega naroda. Iz njihove krvi bo zraslo novo seme za nove heroje.

Tudi tu so se dekleta pridružila pogrebnemu sprevodu in s svečami v rokah spremljala krste proti Ribnici.

Hrvača

Majhna je ta vasica, toda ni hotela ostati zadnja. Tudi ona je pokazala, da so ji jelendolske žrtve svete, zato je ljudstvo prihitelo z rožami in venci na cesto, da izkaže mučencem poslednji pozdrav. Gospodična **Jecelj** Francka je pozdravila padle borce in jim želela miren počitek v domači zemlji, za katero so darovali svoja življenja.

Ribnica sprejema mučence

Tokrat se je hotela tudi Ribnica pokazati. Ne vemo sicer, ali iz ljubezni ali iz strahu, toda drži, da se je ob vhodu v trg zbrala velika množica ljudi z rožami in venci. Že v popoldanskih urah so iz vsake hiše razobesili zastave, ovite z žalnim trakom, da bi tako naredili večer sprejema ter dan pokopa čim slovesnejši.

Jelendolske žrtve je ob vhodu v trg pričakal dekan Viktorijan **Demšar** z asistenco. Sprejema se je udeležilo tudi vse ribniško uradništvo z županom Škrabcem na čelu. Župan je v lepem nagovoru pozdravil padle junake, njegova beseda je segla v leto dni nazaj, ko so umorjeni odhajali iz Ribnice v smrt. Mogočen: »Slava padlim mučencem!« je zadonel ob koncu njegovega govora.

Po končanih pogrebnih molitvah je sprevod ob petju žalnega psalma nastopil pot v Ribnico samo. Prenekomu je v tej pozni uri šel spomin za leto dni nazaj, ko so prav po isti poti in iz iste Ribnice vozili iste slovenske junake rdeči krvoloki v smrt. Noč je bila tudi tedaj. Pred letom dni so žrtve gnali kot zločince in izdajalce, danes pa jih narod sprejema kot največje heroje.

Človeku, ki je gledal ves ta zmagoslavni sprevod jelendolskih žrtev po ribniški dolini, bo ostal ta večer v nepozabnem spominu. Tu šele je mogel človek spoznati, kaj slovenski narod, zlasti naš kmet, danes čuti. V teh pretresljivih sprejemih, ki so bili tako spontani in prisrčni, je šele mogel videti, kakšno sovraštvo do komunizma tli v dušah tega ljudstva. Tu šele je človek mogel spoznati, kako strahotna je laž, ko komunisti trdijo, da je narod zanje.

*

Vozovi s krstami so se ustavili pri cerkvi, kjer je bil že pripravljen krasen katafalk, kamor so domobranci nato položili kreto. V svečanem molku se je ljudstvo razšlo spet nazaj na svoje domove, njihove misli pa so bile tam okrog cerkve, kjer so ležala izmučena, vsa prestreljena in iznakažena trupla 119 vernih Slovencev.

Nove ugotovitve

Komaj se je Ribnica odela v prvi jutranji svit, že so pridne roke domobrancev pripravljale katafalk in urejale krste na njem. Mnogi svojci padlih so prosili, da bi tudi oni lahko pogledali v zabite krste in morda spoznali sina ali moža ali brata. Zato so domobranci odprli skoraj vse krste nepoznanih, zlasti iz prve jame. Svojci so tu ugotovili in po najrazličnejših znamenjih prepoznali, da so v krstah še naslednji:

Javornik Martin, Veliko Mlačevo pri Grosupljem št. 5;
Rozman Anton, Vel. Mlačevo št. 6;
Kadunc Alojzij, Bičje št. 11;
Vider Franc, Vel. Lašče št. 7;
Mohar Anton, Mala Račna št. 3;
Erjavc Matija, Vel. Račna št. 4;
Fink Franc, Cesta št. 2, občina Videm-Dobrepolje;
Tomažin Leopold, Rašica št. 5;
Škrbec Stanko, Gornje jezero št. 30, občina Stari trg pri Ložu;
Bajželj Jože, Vevče št. 40;
Cimerman Satnko, Bloke, in
Zakrajšek Jože, Bloke.

S tem se je število spoznanih precej povečalo in tako je bilo marsikomu omogočeno, da je svojega dragega vzel domov in ga pokopal na domačem pokopališču.

Kdo bi popisal jok mater, sestra in očetov, ko so zagledale v rakvah, kaj so rdeči zločinci naredili iz njihovih sinov in mož! Z rjavo žico so bile zvezane njihove roke in noge, glave razbite, trupla vsa preluknjana od strelov. Ni čudno, če so matere omedlevale ob teh strašnih pogledih.

Ko je bilo končano ugotavljanje, so domobranci razvrstili krste na katafalku. V ospredju katafalka so bila trupla prepoznanih, v ozadju pa neznanih. Vse krste so nato ribniška dekleta ovila v zastave, na krste natrosile cvetja in na vsako položila krasen venec.

V ozadju katafalka se je dvigalo ogromno znamenje križa, znamenje vstajenja in novih upov na lepšo in srečnejšo narodovo bodočnost. Križ je bil ovit s trnjem in na križu je visel prelep venec, ki ga je poklonil general Rupnik jelendolskim žrtvam. Na vsaki strani katafalka sta mogočno vihrali po dve zastavi, ki nista bili omadeževani z rdečo zvezdo kakor pred letom dni. Nad zastavami pa sta kraljevala dva mogočna orla, znak domobrancev.

Med pet sto venci

Ljudstvo je že navsezgodaj prihajalo v Ribnico in se zbiralo pred katafalkom, na katerem so se krste izgubile v morju cvetja, zelenja, šopkov, vencev, simbolnih znamenj in zastavic. **Okrog 500 vencev** so prinesli Ribničani, zlasti okoličani, v počastitev padlih junakov. Cerkev mučenca sv. Štefana je bila polna od petih do začetka pogreba.

Junaki in mučenci v blagoslovljeni zemlji, pokropljeni s solzami sestra in bratov.

Slovesno žalno službo božjo ob osmih je daroval ribniški dekan ob veliki asistenci duhovščine in vpričo škofovega zastopnika kanonika dr Kraljiča. Okrog devetih se je zbralo na prostoru pred katafalkom in pred župno cerkvijo skoraj 3000 ljudi. Ljudstvo je počastilo žrtve z molitvijo rožnega venca. Otroci so prinesli s seboj zastavice in šopke, zlasti dekleta. Na katafalk so med tem časom polagali vence zastopniki posameznih vasi in občin. Iz vseh okoliških vasi so dekleta kar v skupinah nosila na krste vence in šopke. Tudi zastopstvo slovenskih časnikarjev je položilo v počastitev padlih borcev svoj venec.

Ob devetih je prikorakal na desno stran pred katafalkom domobranski častni vod s četno zastavo, ki jo je nosil poročnik **Pajnič**, častni vod je vodil poročnik **Pliberšek**. Na tribuni, postavljeni ob cerkvi na levi strani pred katafalkom, so se zbrali odličniki, med njimi zastopnik g. **Obergruppenführerja**, zastopnika nemškega svetovalca, zastopnik prezidenta dr. Drago **Vidmar**, zastop. Akad. znanosti in umetnosti dr. Franc **Stele**, dekan juridične fakultete dr. **Munda**, višji državni tožilec **Goslar** Branko, sodni starešina **Arko**, okrajni načelnik Janez **Lesar**, šef Informacijskega oddelka dr. **Puš**, ribniški župan Stanko **Škrabec**, dolenjevaški župan **Ambrožič**, ravnatelj meščanske šole **Trost**, starešine okoliških ribniških vasi, časnikarji in drugi. Po prihodu nemškega častnega voda, ki je prinesel tudi venec, so se pričele molitve. Po njih je ob tričetrt na deset stopil pred katafalk kanonik dr. Kraljič in imel govor, ki ga prinašamo na uvodnem mestu.

Za dr. Kraljičem je spregovoril dr. Puš in poveličeval žrtve padlih borcev. Pevski zbor je zapel žalostinko »Vigred se povrne«.

Nekaj minut po deseti se je začel sprevod razvijati. Na čelu sprevoda so nesli domobranci križ s trnjem in vencem, takoj za njimi pa so nesli domobranci venec prezidenta generala Rupnika. Za temi so stopali otroci, 96 deklet z venci, otroški vrtec z zastavicami in šopki, šolska mladina z učiteljstvom, Marijina družba z zastavo (108), častni vod s četno zastavo, duhovščina. Za njo so peljali na 12 vozovih 77 krst. Sprevod se je razvijal pol ure. Vil se je preko bloka do Male Hrovače ter po ovinku proti pokopališču. Prvi so bili že na pokopališču, ko so bili zadnji še v trgu. Vsa Ribnica je bila v žalnih in slovenskih zastavah.

Za krstami so stopali svojci, med njimi 29 domobrancev, bratov pomorjenih junakov. Za njimi so stopali gostje, večja skupina žensk (120), za njimi drugi častni domobranski vod, za njim okrog 400 moških. Sprevod so zaključile ženske, ki jih je bilo vsaj dvakrat toliko kot moških.

Pred grobovi

Nekaj po enajsti se je ljudstvo zbralo na prostoru, kjer so bile pripravljene poleg že pokopanih grčarskih junakov tri velike jame. Domobranci so takoj začeli spuščati krste v prvi grob. Polagali so jih povprek, dve krsti druga na drugo.

Navedli bomo številke krst, kakor je to zapisano v sodnih aktih in tudi na grobovih.

V prvi grob so položili večinoma same neznance. Po teh številkah bodo svojci po ugotovljeni identiteti lahko točno vedeli, kje leži krsta. Arabske številke brez rimske pomenijo, da so žrtve v krstah iz prvega groba v Jelendolu. Drugi grob v Jelendolu bomo označili z II. tretjega pa s III.

V prvi jami leže naslednje krste:

5. II. Na njej 8. II. (Prva številka pred pomišljajem pomeni spodnjo krsto, za pomišljajem na njo položeno drugo krsto. Ker je v nekaterih krstah po dvoje trupel, bomo to označevali s križcem.)

Druga vrsta: 24. II. — 55. + 57.
Tretja vrsta: 22. II. — 7. II.
Četrta vrsta: 9. II. — 53. + 56. II.
Peta vrsta: 17. II + 1. II.
Šesta vrsta: 2. II. — 48. + 44. II.
Sedma vrsta: 47. II. — 52. + 54. II.
Osma vrsta: 26. II — 34. + 36. II.
Deveta vrsta: 15. II. — 18. II.
Deseta vrsta 44. + 49. II. — 40. II.
Enajsta vrsta: 10. II. — 1. II.
Dvanajsta vrsta 12. II. — 22. III.
Trinajsta vrsta: 21. II. — 29. II.
Štirinajsta vrsta: 32. = 27. II. — 37. = 41. II.
Petnajsta vrsta: 33. = 35. II. — 24. III.

V drugi jami

Tudi v drugi grob, ki je vzporedno ob tem grobu, so ravno tako polagali krste kakor v prvem.

Prva vrsta: 18. III — 17. III.
Druga vrsta: 15. III. — 11. III.
Tretja vrsta: 14. III. — 21. III.
Četrta vrsta: 19. III. — 19. I.
Peta vrsta: 38. I. — 8. + 10. III.
Šesta vrsta: 1. + 5. III. — 6. + 7. III.
Sedma vrsta: 12. III. — 32. I.
Osma vrsta: 13. I. + 45. II. — 40. I.
Deveta vrsta: 31. I. — 20. I.
Deseta vrsta: 29. I. — 36. I.
Enajsta vrsta: Tomazin Ludovik, Urška Železnikar.
Dvanajsta vrsta: Škrbec Stanko, Zajc Anton.
Trinajsta vrsta: Debevec Jože — 3. I.
Štirinajsta vrsta: 1. I. — samo ena krsta.
Petnajsta vrsta: Tiselj, Kralj Jože.
Šestnajsta vrsta: Strah Franc, Križman Vinko.
Sedemnajsta vrsta: Oberstar Franc, Šinkovec Metod.
Osemnajsta vrsta: Rogelj Tone, Hrovat Anton.

Množica Slovencev moli v Ribnici za pokoj mučencev.

Devetnajsta vrsta: Oražem Anton, Cimerman Stane.
Dvajseta vrsta: Avžlahar Jože, Zakrajšek Lojze.
Enaindvajseta vrsta: Ruparčič, Košmerlj Ludovik.
Dvaindvajseta vrsta: Knavs Slavko, Bartol Anton.

Dve krsti so nato položili še v prvi grob, in sicer: **Zakrajška Jožefa** in **Zavodnika Antona.** Ta dva sta torej v šestnajsti vrsti v prvem grobu.

Na pokopališču so pokopali tudi učiteljico **Drobnič** Anico in **Gödererja.** Ob grobu je spregovorila pokojnici šolska upraviteljica Mimica Petelinova:

»Smo ob grobu slovenske učiteljice, ki je padla z našimi junaki in prav tako kot oni s svojo smrtjo doprinesla na oltar domovine svoje življenje.

Anica! Včeraj si šla z našimi junaki na zmagoslavno pot in bila deležna z njimi tudi naše zahvale za tvojo veliko žrtev. Ob tvojem grobu se je zbrala danes mladina ribniške doline in slovenske učiteljice. Vsem si bila zgled, resnična prijateljica-učiteljica. Zato je naše slovo od tvojih mučeniških ostankov hudo. Vse nas pa bodri, da tvoja žrtev ni bila zaman, saj si s svojim življenjem, s svojim delom, s svojo nesebičnostjo in nepreceniljivo ljubeznijo do slovenskga naroda in domovine ter zlasti mladine pokazala pravo pot. Po tej poti bomo zavedni slovenske učiteljice še bolj strnjeno in odločno stopali v boljše dni.«

V imenu šolske mladine, ki se je zbrala ob njenem grobu, se je poslavila od pokojnice še učenka Kozinova iz Goriče vasi.

Pred obrednimi molitvami je domobranska častna četa izstrelila salvo, takoj po molitvah pa je združeni pevski zbor zapel žalostinko »Človek glej!«

Nato je stopil pred prvi grob ribniški študent Andoljšek iz Hrvače in spregovoril:

»Tisočdevetsto let in čez je minulo, odkar se je na Kalvariji odigrala najpretresljivejša žaloigra v zgodovini človeštva, ko je Sin človekov prelil dragoceno kri, da nas bi odrešil. In zemlja odmeva še danes od klicev: »Križaj ga!« Brezmejni križev pot je raztegnjen preko naše lepe domovine. Turjak, Kočevje, Ribnica, Jelendol. Križ je težak, postaje peljejo v nedogled. Naš čas je čas Judeža. Za svetle srebrnike ste bili izdani, za ceno vaše nedolžne krvi so mnogi strgali raz sebe ime Boga, domovine, matere.

V imenu Boga, domovine, matere ste kovali našemu rodu boljše dni. Šli ste v boj za pravico in poštenje proti sovražniku naše domovine. Padali ste fantje v najlepši življenjski dobi, padali možje, redniki družin — kot mučenci, pod bratsko Kajnovo roko.

Z ljubeznijo in krvjo ste izpolnili vse, kar ste mogli največ.

Hvala vam, dragi bratje, za to veliko žrtev!«

Po tem govoru je nadporočnik Lenščak položil na grob prezidentov venec in se poslovil v imenu domobrancev od padlih junakov s temi besedami:

»Padlim, kakor tudi vsem domobrancem so edini ideali, za katere se bore in se bodo borili do zadnje kaplje svoje krvi: mati, domovina. Bog! Mati! Za svoje matere so se borili ti padli mučenci, zato, da bi slovenska družina živela v miru in se kot celica človeške družbe razvijala in tako skrbela za dobrobit človeštva.

Za svojo domovino so se ti padli junaki borili. Zato, da ne bi zažarela v komunistični revoluciji, da je ne bi s krvjo slovenskih sinov prepojili rdeči zločinci, ampak bi v svobodi in miru izpolnili nalogo, ki sta jo njim naložila Bog in zgodovina.

Hvala vam, mrtvi junaki, za vašo največjo žrtev. Vaša izmučena trupla, ki smo jih položili v zemljo, so nam velik opomin, da maščujemo vaše življenje in da po poti, ki ste jo nakazali vi, gremo do konca, do zmage!«

Nato je položil še venec zastopnik krajevnega nemškega poveljnika poročnik Niedas z besedami: »Padli ste za svoje ideale. Mi nemški vojaki in domobranci bomo maščevali vašo smrt!«

Komisija ugotavlja po raznih ostankih, kdo bi bil kdo.

Poldan je odzvonilo, ko so se začeli razhajati prvi pogrebci. Zvon sv. Štefana je zapel pozdravno pesem mučencem, pokopanim v novih grobovih. Sonce je obsijalo grobove, poslednji zemski blagoslovljeni dom 119. žrtev iz jelendolskega gozda.

Sedem in dvajset junakov na poti iz Ribnice v domače kraje

Nekateri svojci so želeli, da bi pokopali svoje v domači fari ali vsaj bliže. Zato so se posamezniki dogovorili za skupen prevoz. Tako so odpeljali voz z osmimi krstami v Dobrepolje. V teh krstah so bili: **Osterman Rudolf, Kastelic Jožef, Vidmar Lado, Somrak Ivan, Fink Franc, Boštjančič Pepe, Gorjup Engelbert** in še neki junak iz Roba.

Na drugem vozu so odpeljali krste za grosupeljsko okrožje. Med temi so **Javornik Martin** in **Lojze, Rozman Anton,** vsi iz Mlačevega. **Hren Martin** iz Zagradca, **Okoren Anton** iz Boštanja, **Bedenčič Lojze** iz Grosuplja, **Mohar Anton** iz Račne, **Zaviršek Stanko** iz Račne, **Poderžaj Alojz** iz Čušperka, **Erjavec Matija** iz Vel. Lašč, **Veder Franc** iz Vel. Lašč, **Koščak Jože** iz Višnje gore, **Javornik Tone** iz Podgorice in **Kadunc Alojzij** iz Bičja. Pet trupel bodo pripeljali v Ljubljano: **Ferjančiča Danila, Bajželja Jožeta, Mirka Mrzela, Poženela Pavleta in Barago Jožeta.**

Tako so romali slovenski mučenci po letu dni na svoje domače kraje.

V srcu slehernega poštenega Slovenca bo ostal nanje najlepši spomin.

S stotinami vencev smo jih pospremili na zadnji poti.

Svojci žrtev pred krstami.

Dnevi v kočevskih „delavnicah“

Spomini slovenskega duhovnika po lanskem 8. septembru (V.)

»Kar je, je...«

Preden so nas odpeljali, je Ludvik Lovko dal z vrvmi odvezati Štruklja Jožeta, Hrena Franceta in Ponikvarja Lojzeta; Hrenu in Štruklju je rekel:

»Vidva danes še ne gresta nikamor. Bosta šla pa dnugič v Ribnico, da vaju zaslišijo, nakar se bosta lahko vrnila nazaj v Cerknico. Vsi skupaj s kaplanom vred ste bili veliki zapeljanci.«

Za Štruklja vem, da ga je rešilo to, ker so mu vzeli čevlje; bosega ga pa niso hoteli odpeljati. Zato so ga še naprej imeli zaprtega v Cerknici.

Drugi dan, v petek, so tem trem jetnikom prinesli ovsenega močnika. Hrena in Ponikvarja Lojzeta so ta dan izpustili. V zaporu je ostal samo še Štrukelj. Koprivc je trdil, da mora ostati, in je ostal.

Ko je bil sam v zaporu, se je delal, ko bi spal, in se ni menil za zmerjanje, ki se je nadaljevalo in bilo še posebej njemu namenjeno.

V soboto zjutraj je poklical župnika, da ga je spovedal. Župnik mu je rekel: »Se ne da nič pomagati; kar je, pa je!«

»Križaj ga, križaj ga!«

Popoldne je dobil družino. Pripeljali so občinskega tajnika Petroviča, ki se je ta čas skrival v Begunjah. Nekdo ga je izdal. Tolovaji so naredili v tisti hiši preiskavo. Skritega pod posteljo ga je iztaknil bivši cerkniški orožnik Lamberger. Nato so ga uklenili in vlekli v Cerknico.

Vsa sreča je, da je patrolo vodil nekdo, ki se je zavedal, v kako nevarnem položaju je Petrovič, s katerim sta bila prijatelja. Prosil je rdečo »oblast«, naj njemu dajo nalogo, da ga pripelje v Cerknico. Ugodili so mu.

Ko je Petroviča peljal po cesti, ni pustil nobenega človeka blizu. Gorje pa, če bi ga bil peljal kdo drugi! Ljudje bi ga bili odrinili, planili na Petroviča in ga linčali na trgu pod lipo. In kako so ga zmerjali, ko so ga zagledali! Kričali so: »Glej ga prasca, glej ga prasca! Kje pa imaš permesso?!« (To so mu zato rekli, ker je on dajal obrazce dovoljenj za prehod čez blok.)

Nato so ga peljali v zapor in dali pod dve ključavnici. Kmalu za njim so pripeljali še tri Drenikova dekleta iz Begunj.

Petrovič je bil izčrpan. Taka reč človeka zdela! Kljub močni volji bi ga bilo kmalu zlomilo. Kako ga tudi ne bi, ko so ga pa tako zaničevali, dasi je delal ljudem samo dobro. Vsa sreča, da je imel vsaj nekaj dobrih ljudi. Neka gospa mu je prinesla jesti. Posebej se je zanimal zanj tudi rdeči stražar Bajc, sin kiparja Bajca.

»Ljudstvo« ga je hodilo zmerjat in zasramovat. Spet so se v tem odlikovale Levštkova Mima, Blažičeva Pavla, Baštkova in Šajnova Mera in še mnogo drugih.

Petrovič se je »ljudstvu« skril za vrata v kot, da ga ni mogel nihče videti. To zmerjanje je trajalo do 11 zvečer. Zvedel je, najbrž med tistim zasmehovanjem, da bo drugi dan »miting«, in da bodo njega in Štruklja peljali pred »ljudstvo«, ki naj ju sodi.

Tako je prišla nedelja, 19. septembra 1943.

19. september v Cerknici

Ta datum bo še pozne cerkniške rodove spominjal na grozote razdejanja. Kar se je to nedeljo godilo, sem zvedel od očividcev. Pripovedovali so:

»Tolovaji so sklenili, da to nedeljo prirede v Cerknici »miting«. Vse je bilo že pripravljeno, tudi modroci in koci, ki so jih ljudje nagrabili in zložili v velike kupe pod lipo. Nastopila naj bi tudi godba, ki je imela spravljena godala v dvorani hranilnične hiše. Iz te hiše je vihrala komunistična zastava.

Vse načrte za veselje in zabavo pa so tolovajem prekrižali Nemci, ki so bliskovito hitro in pa nepričakovano od vseh strani izvedli napad na Cerknico. Pokalo je na vseh koncih. Tolovaji so imeli precej mrtvih. Gorelo je na mnogih krajih. Vse brigade, ki so govorile, da v Cerknico ne bo stopil nikoli več ne Nemec, ne belogardist, ne Anglež, so pri prvem strelu divje bežale ter metale od sebe vse. Žrtev ognja je postala tudi hiša naše hranilnice. Zažgana je bila, ker je imela izobešeno rdečo zastavo. S hišo vred so zgorela vsa glasbila tolovajske, prej gasilske godbe. Kapelnik te godbe je bil dolga leta sam politkomisar Lovko. Zgoreli so tudi koci in modroci, na katerih naj bi se valjali zmage pijani tolovaji in »tovarišice«.

V ognju in krvi je končal prvi rdeči »miting« v Cerknici. Pogorelo je tisto nedeljo čez 80 stanovanjskih hiš in mnogo več gospodarskih poslopij.

Cerknica se je pregrešila proti vojnim postavam: iz užganih hiš so padli streli na nemško vojsko, zato jo je zadelo, ker je verjela, da je ni sile, ki bi bila kos nekaj domačim barabam.

Rešitev iz goreče ječe

V nedeljo zjutraj so bili na straži sami domačini: **žajfar** (Martinčič Ivan, gost.) in Vičič Franc iz Cerknice. Druga straža: **Rakovčkov** Jože (Urbas) in Vičič (že drugič). Ko sta zaslišala regljanje nemških strojnic, sta prišla vprašat jetnika Štruklja, kaj naj naredita. On jima je rekel:

»Hitro puške proč zaženita!« — Res sta jo ubrala iz zaporov, da bi se rešila. Šemičev (Urbas Jože) pa je bil tako nespameten, da je prišel nazaj po ključe. A to ga je pogubilo. Zunaj so ga dobili in ga, ker je bil v vojaški obleki ter s puško, odpeljali na Rakek, poklicali iz vrste in ustrelili.

Oskar Böhm, ki je še prejšnji večer prinesel Drenikovim večerjo, je poskrbel, da je bila celica, kjer so bile zaprte sestre, odprta. Tako so bile te ob napadu prve proste. Gledale so okrog, če bi našle kako orodje, s katerim bi odprle vrata Petroviču in Štruklju. Štrukelj jim reče: »Tamle so ključi. Morda bi se z njimi dalo odkleniti najina vrata.«

Toda tisti ključki jim niso dosti koristili. Morala je nastopiti sila in moška pest!

Petrovič je bil takoj, potem ko je slišal pesem strojnic in lomastenje tankov, prepričan, da je prišla pomoč in rešitev. Ta misel, da je rešitev blizu, mu je vrnila pogum.

Takoj se je lotil dela, ki ni bilo lahko, ker je bil zaklenjen z dvema ključavnicama. Od postelje je odtrgal nogo in z njo razbijal od notranje strani po vratih, od zunaj so pa pomagale vse tri sestre, dokler se nista ključavnici udali in se niso vrata odprla.

Petrovič je bil rešen. Rešiti je bilo treba še Štruklja. Pri njegovih vratih je bilo delo težje in jih dolgo ni bilo moči odpreti. Končno se je le posrečilo z razbijanjem od znotraj in od zunaj doseči, da so popustila. Vse naselje je že gorelo in naši jetniki so bili od veselja in ginjenosti tako veseli, da so se začeli kar objemati.

Pogled na gorečo Cerknico je moral biti nekaj strašnega. Nasproti sodišča je gorela Jerinova hiša, potem Čibova, Žumrova, Kranjčeva ... in naprej proti mostu je bilo tudi vse v ognju.

Ko so osvobojenci prišli iz zaporov, niso vedeli, kaj bi storili in kam bi šli. Petrovič jo je mahnil kar proti zidu, splezal nanj in skočil na drugo stran. Štrukelj je zastonj za njim klical, naj ostane, da bodo skupaj.

Rdeči stražarji so bili takrat v zakloniščU, namesto da bi junaško preganjali »okupatorja«, kakor so obljubljali, da ga bodo, če bi si upal priti. Ko so videli samoosvobojene jetnike, so prilezli iz zakloniščа in jih podili nazaj v zapore ... Ti so jim pa rekli, da je Nemcev ko listja in trave.

Ta beseda je »junakom« vzela pogum, zlezli so nazaj v zakloniščе, naši pa čez zid k tramovom, ki so bili na tistem prostoru zloženi. Oprezovali so okrog sebe in čakali, kaj bo.

Tako skrite jih je opazil nemški vojak in šel proti njim. Vstali so in dali roke »v vis«, nakar so šli po povelju na cesto in potem pred nemškega poveljnika. Ta jih je postavil pred trgovino »Bata«. Štrukelj, ki je bil bos, je šel v trgovino po copate. Trgovec, sicer tolovajski simpatizer, je bil takrat z njim zelo prijazen.

Medtem so začeli voditi moške skupaj. Petrovič je šel z vojaki v zakloniščе. Tam je bil tudi zdravnik dr. Smerdu, ki je vojake milo prosil in rotil, naj ga ne ubijejo. Čemu se je bal, če ni imel masla na glavi?

Tako se maščuje pravični

Zanimivo je pa tole! Cerkniško »ljudstvo« je v soboto popoldne nad Petrovičem kričalo: »Svinja... kje imaš permesso!«

Ko pa je v nedeljo stal ob nemškem poveljniku in imel v rokah stotino cerkniških življenj, je »ljudstvo« videlo, da edino on more še kaj rešiti. In iz ust istega cerkniškega »ljudstva« so se slišale mile prošnje: »Gospod Petrovič, našega rešite, našega rešite, saj ni nič kriv, saj se nikamor ni vtikal, zmeraj je bil doma, lepo vas prosim, pomagajte, gospod Petrovič...!«

On je pa odgovoril: »Zakaj pa sedaj pravite, gospod Petrovič, ko ste pa še pred kratkim kričali »Svinja!«. Zakaj raje ne rečete: Gospod svinja, pomagajte?!«

In kako se je Petrovič potem maščeval? To maščevanje je bilo povsem drugačno, kakor ga poznajo tolovaji. Lahko rečemo le: če bi takrat ne bilo Petroviča, bi bilo najmanj osemdeset ljudi postreljenih. Rešil je celo žandarja **Lambergerja**, rešil **Turšica** Toneta (Kuskovga), učitelja **Štruklja** Staneta in mnogo drugih rdečkarjev iz Cerknice, ki so se še pred dobrim dnevom vse prej drugače vedli kakor pa zdaj.

Vseeno je bilo enajst ljudi ustreljenih. Toda izbiral jih ni Petrovič, temveč jim je bilo v pogubo orožje. Dva sta bila iz Zelš, iz Cerknice so Šemičevega vzeli, ker je bil v vojaški obleki.

Kaj vse se je takrat govorilo! In kaj vse so ljudje takrat verjeli. Čim večja laž je bila, tembolj so planili po njej. Govorilo se je, da Tone Ponikvar, njegov brat Lojze in cerkniški organist sedijo v nemški uniformi v nemški pisarni; da je Mirko Javornik, ki je bil tedaj kdo ve kje, sedel v nemškem letalu in kazal, katere hiše je treba bombardirati — in je njegova prva zgorela; da je tajnik ali Ponikvar bil skrit v nemškem tanku in kazal s prstom, katere stavbe morajo zažgati...

Kdo je kriv za usodo Begunj in Cerknice

Lansko jesen, pa tudi pozneje, se je večkrat slišalo vprašanje, kako da so vrle Begunje in njihova posadka doživele tako žalostno usodo. Marsikdo je spraševal, kdo je to zakrivil. O tem je težko govoriti, posebno še, ker je večina tistih, ki bi lahko dali pojasnila o tem, kako so potekale ure pred vdajo, plačala svojo zvestobo in vero z življenjem.

Zdi se mi pa, da vzroki za žalostno usodo Begunj niso nič drugačni kakor vzroki za usodo drugih postojank in Turjaka.

Borci v Begunjah so bili prav tako brez slehernega pametnega in treznega navodila iz Ljubljane kakor posadke drugod. Zanašati so se morali samo na lastno silo in na lastno orožje. To bi jim bilo tudi pomagalo vzdržati, da ni bilo badoljevskih topov, ki so izrekli odločilno vojaško besedo.

Posadka v Begunjah je od 9. do 13. septembra pričakovala od koder koli navodil, kakšno stališče naj zavzame vaška straža do Nemcev, ki so bili na Rakeku, dalje, ali naj se združi v kakem določenem kraju s sosednjimi edinicami, ali naj se proti tolovajem bori in kar je bilo še takih nujnih vprašanj. Toda sporočila ni bilo od nikoder.

Zaradi tega je poveljstvo begunjske posadke po posvetu z župnikom Turkom in drugimi gospodi prosilo urednika »Slovenskega doma« g. Javornika, naj gre on v Ljubljano po navodila. Ta se je 12. septembra popoldne s patrolo prerinil mimo zasedene Cerknice do Rakeka in drugo jutro odpotoval v Ljubljano. Pred odhodom je dobil sporočilo, da so tolovaji začeli Begunje napadati s topovi in da naj skuša kjer koli dobiti pomoč, zakaj proti topovom ne bo moči zdržati. Poskušal je, toda bilo je prepozno in je komaj sam srečno ušel — na veliko žalost banditov, zlasti pa njihovih cerkniških boljših in slabših somišljenikov in podpornikov. Tam je zmagovito radost po padcu Begunj kalila samo ta grenka kaplja, da »prekletega Ribenčana« (tako se pravi pri Javornikovih po domače) niso dobili v roke, da bi mu jermene rezali s hrbta.

Velik in morda odločilni del krivde za usodo Begunj pa imajo cerkniški terenci in njihovo orodje — župan Turšič.

Poveljnik nemške posadke nadporočnik Erkens je že v nedeljo, 11. sept. z motorjem prišel v Begunje, da vidi položaj. Vozil se je skozi Cerknico tik potem, ko je bil tam rdeči miting. Ko je župana vprašal, če so v Cerknici banditi, mu je ta zvesto zatrdil, da jih ni, čeprav je tam blizu stal visoki komisar Koprivc. V Begunjah je Erkens dobil točno sliko o položaju tam in v Cerknici. Vsi, ki so z njim govorili, so imeli pred očmi samo en cilj: ohraniti oba kraja pred sleherno škodo, ki bi ju lahko zadela zaradi kakih novih komunističnih nastopov.

Naslednje jutro sta šla na Rakek po zahtevi tega nemškega poveljnika tajnik Petrovič in inž. Seljak. Nadporočnik je Begunjcem zapovedal, naj oni zasedejo Cerknico in vzdržujejo tam red in mir. Če bi do česa prišlo, bodo dobili z Rakeka vso pomoč.

Begunci, ki so vedeli, kako jih rdeči Cerkljani sovražijo, so se tega branili. Zaradi tega je nadporočnik Erkens zapovedal, da mora župan Turšič sam iti prosit Begunjce za zasedbo.

Če bi se bilo zgodilo tako, bi bili seveda prekrižani vsi komunistični računi glede Cerknice in Begunj. Župan Turšič je torej spravil na noge večje zastopstvo, v katerem so med drugimi bili sodnik dr. Sfiligoj, gostilničar Klamer iz Dolenje vasi, ter Turšič. Turšič je nemškega poveljnika prepričeval o dobri volji Cerkljanov. Zatrjeval je — kakor je pozneje pravil nadporočnik Erkens sam — da v Cerknici ni nobenega tolovaja, da bo občina s svojimi silami vzdrževala red in mir, za kar daje poroštvo on. Če bi Begunjci zasedli Cerknico, bi to pri ljudeh vzbudilo razburjenje nad takimi nemškimi ukrepi. Vrh tega so Begunjci nezanesljivi ter Nemcem sovražni. Zaradi tega je nemški poveljnik svoj načrt opustil. Kot Nemec je verjel, da so ljudje, ki ti dajo moško besedo, pač možakarji.

Ponoči pa je v Cerknico prišla menda »Primorska brigada«, pomnožena s prisilnimi mobiliziranci z Dolenjskega ter z badoljevci od vseh vetrov. Privlekla je topove in zasedla položaje za napad na Begunje, ki se je začel naslednje jutro...

Nemški poveljnik je lažnivo igro nekaterih Cerkljanov zdaj spoznal. Še bolj jo je spoznal, ko je poslal oddelek vojakov s topom na pomoč Begunjam, pa so tolovaji to skupino napadli iz Cerknice, kjer bi po neštetih zatrdilih ne smelo biti nobenega bandita in nobenega Nemcem sovražnega človeka.

In ni bila prav ta sramotna dvolična igra najmanj kriva, da je Cerknica doživela tako usodo, kakršna jo je doletela najprej 13. septembra, potem pa še naslednjo nedeljo...

Kočevske delavnice

Ko smo prišli v Kočevje, so nas peljali v veliko sobo v drugem nadstropju Dijaškega doma. Komandir straže, že prileten mož, ki je bil nekdaj v Čabru konjski hlapec (sedaj baje že ubit, ker so mu ušli štirje jetniki), nam je v pozdrav obljubil, da: »svaki, koji samo poskusi pobegniti, bit će odmah streljan!«

Nato je imel še kratek nagovor, v katerem nam je »pojasnil«, kdo je kriv naše nesreče. Približno takole je dejal: »Župnike je treba pobiti, pa bo mir na svetu! Župniki so tisti, ki hujskajo ljudi, da brat brata ubija. Če bi ne bilo župnikov, bi ne bilo tega. Župniki so vsega krivi!«

Ko je pozneje zvedel, da sta bila pri njegovem »nastopnem govoru« kar dva duhovnika, mu je bilo nekoliko nerodno.

Nato so nas vzeli z vrvi, a so nam roke spet zvezali z žico. Bili smo utrujeni. Nekateri že več dni niso spali. »Odpočili« smo se na trdih deskah jetniških postelj; kdor pa ni dobil postelje, je razpoložil svoje kosti kar po tleh. Vse to smo vzeli za pokoro in se povsem vdali v božjo voljo.

Ponoči je nekje v bližini Dijaškega doma neprenehoma streljalo. »Morda streljajo nezanesljive ljudi,« sem si mislil in vsak čas pričakoval, da nas bodo še tisto noč odpeljali kam drugam in likvidirali.

Toda medtem ko sem se mudil v tako črnih mislih in ko sem hotel kljub zvezanim rokam malo zaspati, je napočilo jutro 17. septembra. In s tem dnem sem nastopil tudi jaz in moji sotrpini čas največje preizkušnje in najhujšega trpljenja.

»Kaj ste pa vendar mislili?«

Tisti petek dopoldne nas je prišel pogledat »komandant mesta Kočevja«, mlad človek, (učitelj Skubic), in se nam kar načuditi ni mogel. Prve njegove besede so bile: »Ja hudiča, to je pa sama inteligenca! Kaj ste pa vendar mislili?!«

Posebno pozornost je vzbujala »tovarišica« učiteljica Drobničeva iz Begunj. Komandant jo je vprašal: »Kaj s' pa ti?«

»Učiteljica.«

»Ja, kaj s' pa mislila? V šol' b' b'la, ne pa pr' Bel' gard'!«

Pozneje se je skoraj vsak »višji« vanjo obregnil in se ponorčeval:

»Glejte, glejte! Še »tovarišice« imate med seboj!?«

Ali pa: »Ja tovarišica, kaj pa ti t'le delaš? Kaj s' b'la tuď ti pr' Belʼ gard'?«

Na vsaka taka vprašanja smo začeli odgovarjati takole:

»Ja, veste, smo vsaj ljudem podobni, ko imamo ženske med seboj!« Ta šala je pomagala, in Drobničca, kakor smo jo imenovali, je imela več miru.

»Komandant mesta« se je precej časa z nami pogovarjal in poslušal naše zagovore. Hoteli smo mu dopovedati, da Begunje niso mogle storit drugega, ko prijeti za orožje, četudi jim ga je dal v roke sam »okupator«. Gospod Turk je dejal:

»Poslušajte! Če hiša gori, ne bom gledal, ali je voda ali gnojnica, ampak pograbil škaf, zajel in zlil na ogenj, da ga pogasim, ali ne, gospod komandant?«

Nič ni odgovoril. Gospod Turk je pa nadaljeval:

»Mi smo orožje vzeli v silobranu, to je pa dovoljeno po vseh božjih in človeških postavah. Braniti smo se pa začeli šele, ko so nam ubili dva najboljša fanta, kar smo jih imeli v Begunjah: Hitijeva. Po smrti teh dveh fantov smo imeli na izbiro te-le tri možnosti:

1. da se damo pobiti (od tolovajev ali badoljevcev),
2. da se izselimo v Italijo ali
3. da primemo za orožje, ostanemo doma in se branimo.

Jasno je, da smo izbrali tretjo možnost,« je nadaljeval gospod Turk in še pozneje večkrat poudaril: »Branili smo se! Nismo mogli drugače. S tem smo si vsaj za leto dni življenje podaljšali, če že drugega nismo dosegli.«

Pozneje pa, ko je videl, da nobena beseda nič ne zaleže, o teh rečeh sploh ni več govoril.

»Komandant mesta« je potem, ko smo mu povedali vsak svoj poklic, ukazal stražarjem, naj nam odvijejo žico z rok. Gospodu Turku in upravitelju Skubicu je sam odvzel vezi, rekoč:

»Ja tovariš, kaj s' pa v'nd'r mislu?«

»Menaž« za zverinjak

Opoldne smo dobili »menaž«. Tako je komandir straže imenoval hrano, ki so nam jo prinesli v velikem kotlu. Ko je rekel: »Fantje, zdaj bote pa dobil' menaž,« gotovo niti pomislil ni, da potem, če besedi »menaž« pridenemo še črke —erija—, dobimo besedo »menežarija«, kar pomeni zverinjak. In ugotoviti moram, pa naj reče kdo, kar hoče, da je bila naša »menaž« po preteku enega tedna celo slabša od tiste hrane, ki se daje živalim...

Ta menaž, ali z drugimi besedami prežganka z makaroni, je delil sam komandir straže.

Prvi dan smo jedli kar brez žlic, to se pravi: spili smo prežganko, tistih nekaj makarončkov pa kar z rokami spravili v usta. (Vrnili smo se pač nazaj v prakulturo ali vsaj k Mayevim Indijancem...!) Poleg menaže so nam dali še pol hlebčka kruha.

Dovolili so nam, da smo si kupili še kak priboljšek.

Spominjam je stražarja Kajfeža, ki nam je nosil naročene stvari iz mesta. Da se je pisal Kajfež, vem po tem, ker mi je pred odhodom v mesto pokazal legitimacijo in rekel: »Poglejte mojo sliko v dokaz, da sem «ta prav». Zdaj grem v mesto, toda če me ne bo več nazaj, se me zapomnite, da boste vedeli, komu ste izročili denar.«

Včasih smo mu naročili kar po 50 kilogramov jabolk. Ker nismo imeli tehtnice, smo dobavljena jabolka stresli iz vreče na odejo in jih razdelili na kupčke, ki naj bi pomenili težo 1 kg. Potem smo dobili toliko kupčkov, kolikor kilogramov je kdo naročil.

Komandir straže je poskrbel, da smo dobili kak košček mesa v menaži. A to ni bilo vsak dan! Nekoč je prišel v sobo in rekel:

»Fantje, dan's bo pa meso. Ena mula si je nogo zlomila, smo jo pa morali pobiti.«

Če smo pozneje dobili košček mesa, smo bili veseli in poredni hkratu. Norčevali smo se namreč, da je zato meso, ker je spet kakšna mula »preč prišla«.

Novi jetniki prihajajo

Kmalu za nami so privlekli v sobo še žrtve iz Grahovega in Starotržane. Zvedeli smo, da so v isti hiši zaprti tudi Bločani: kaplan Tomazin in bloški komandant Omerza. Ko smo bili nekega dne zelo potrti in žalostni, se nam je približal komandir straže in rekel:

»Fantje, jaz vas imam rad! Tako skrbim za vas, ko za lastno družino. Nič se ne bojte! Če bi vas mislili postreliti, bi to že zdavnaj naredili in bi vam ne dajali jesti. Kar mirni bodite! Vse se bo dobro izteklo!«

Prve dni smo dobili večkrat poročila o odporu, ki ga dajejo branilci Turjaka. Ko smo pa zvedeli o padcu te trdnjave, so nam »tovariši« povedali še, da morajo v Dijaškem domu pripraviti mesto za vseh 800 ali 900 ujetnikov, ki jih bodo čez nekaj ur pripeljali v Kočevje. Povedali so, da je bil pri Turjaku ranjen v roko njihov general (najbrž je bil to Jaka Avšič).

Predno so prignali ujete Turjačane, smo se morali preseliti iz drugega v prvo nadstropje. Postelje smo vzeli s seboj. Toda te postelje niso bile kakšno posebno udobje. Toliko je bilo, da nismo spali na tleh. Slame, ki bi jo dali pod razbolete kosti, nismo imeli. Vsakdo si je »postlal«, kakor je vedel in znal. Če je pod glavo namesto blazine stlačil suknjič, je bil pa lahko že kar zadovoljen! Pa tudi takega ležišča se človek kmalu navadi. Zlasti me je minil vsak smisel za udobnost, ko se je pričelo zasliševanje.

Ko smo »komandanta mesta« vprašali, kaj mislijo narediti z nami, je odgovoril:

»Smo računali, da bomo z vami kmalu uredili, pa vedno kaj vmes pride. Sedaj moramo sprejeti še Turjačane, potem se bo začelo pa zasliševanje.«

In res so kmalu potem pripeljali Turjačane. Nikoli ne bom pozabil branilcev Turjaka, teh strpljenih, rekel bi mučeniških obrazov, ki so kazali prestano trpljenje, strah in gorje. Ti fantje so bili podobni najbolj zapuščenim ljudem. Na sebi niso imeli drugega ko suknjič, v rokah kako culico, v kateri je bil morda košček kruha. Bili so kosmati, prepoteni, umazani, lotevale so se jih uši, nekateri so kar bosonogi letali na stranišče ... res žalostna slika prežalostne resničnosti!

In to ubogo rajo so podili po stopnicah Dijaškega doma kakor divjačino in jo nagnali v prazne mrzle sobe z razbitimi okni. Po moji sodbi so jih pripeljali v Dijaški dom kakih 300 do 350, ostale pa so namestili po izpraznjenih barakah, kjer je uši kar mrgolelo. Bili so res veliki siromaki, dosti večji od nas, ki smo imeli s seboj vsaj najpotrebnejše stvari.

(Dalje prihodnjič).

Naš list je 9. septembra 1944 v članku o razvoju OF na Slemenih napisal tudi ime družine J a k j č. Ta družina nima s tem nobenega opravka in so štirje sinove te družine sedaj na mestih, kjer mora biti vsak pošten Slovenec, ki mu je še mar slovenski narod ter so bili vedno marljivi fantje. Pisec poročila je bil napačno poučen.

Jutri bo izšla 12. knjiga I. »Svetovega« letnika, ki bo imela naslov

„TAJNE NARAVE“

Knjiga bo edinstvena na našem knjižnem poljudno znanstvenem trgu in bo odkrila marsikakšno tajno tudi povprečno izobraženemu bralcu. Posebno zanimivi so pa sestavki o oplojevanju rastlin in živali ter tisti o dedovanju ter dednih lastnostih. Posebno vrednost bodo dale knjigi skrbno izbrane in tekst pojasnjujoče slike. — Več slik je tudi celostranskih. — Knjiga o poznavanju življenja organizmov, kar ta knjiga bo, bo vsekakor imela med bralci velik odziv.

NAROČITE SE TUDI VI NA »SVET«! IZOBRAŽUJTE SE!

ZAHVALA za izraze sočustvovanja ter spremstvo na poslednji poti ob smrti ljubljenega brata

Nadler Adolfa

domobranca v Velikih Laščah

Posebej najiskrenejša zahvala domobrancem, ki so poskrbeli za prevoz njegovega trupla iz Idrije v Ljubljano, vodji kolone gosp. poročniku Ažbetu za prevoz do doma, čč. duhovščini, častnemu vodu domobrancev iz Ribnice s častniki, g. županu in občinskemu zastopstvu za spremstvo in poklonjeno cvetje, govornikom za poslovilne besede ob grobu, ter vsem, ki so nam dragega pokojnika spremili na zadnji poti.

Hrovača pri Ribnici, Ljubljana, dne 26. oktobra 1944.

NADLERJEVI.

„Edinost za vsako ceno - boj komunizmu do konca!“

Obisk v kočevskih celicah smrti ob obletnici procesa in velike morije

Po letu dni je bila prilika, da so slovenski časnikarji obiskali kočevske zapore, v katerih so lani preživljali zadnje ure svojega življenja najboljši slovenski sinovi.

Prazne so danes temne celice v porušenem kočevskem gradu, kjer so pred letom dni čakali smrti od bratovske roke grčarski in turjaški junaki. Ves grad je v ruševinah, samo celice so ostale še nedotaknjene, da bodo poznim rodovom pričale o zločinu, ki ga je komunizem zagrešil nad slovenskim narodom.

Dve še živi priči, ki sta doživeli in preživeli vse grozote v teh zaporih in preživeli kočevski proces, duhovnika **Lavrih** Janez in Jakob **Mavec**, sta nam razlagala podrobnosti iz tistega groznega časa: kako je bilo v zaporih, pri zaslišavanju in na procesu. Navzoči smo z grozo poslušali njuno pripovedovanje.

Marsikdo med nami je doslej še morda mislil, da v Kočevju vendar ni bilo tako hudo; ko pa je videl te zapore, videl v celicah podpise, zadnje pozdrave in naročila žrtev; ko je hodil po njihovih potih, slišal pretresajoče rožljanje celičnih zapahov, čutil mrzloto teh temnih prostorov, je dejal, da so listi v vsem tem še mnogo premalo pisali in da je treba še drugih »Črnih bukev«, ki bodo popisovale strahote kočevskih ječ in bodo morale biti šolska knjiga, pa slovenski molitvenik.

Poleg zastopnikov vseh slovenskih listov so se obiska v zaporih udeležili tudi dr. Vidmar, šef zdravstvenega odseka PU v Ljubljani, vseučiliški profesor dr. Stele, dr. Kraljič, kanonik iz Ljubljane, msgr. Škrbec, tajnik konzulata NDH dr. Heric, državni tožilec dr. Goslar, nemški časnikarji, med njimi vojni poročevalec Schulz, zastopnika nemškega svetovalca, poleg tega pa še svojci in prijatelji umorjenih žrtev.

Na majhnem dvorišču sta kaplana Lavrih in Mavec obnovila spomine na tiste čase in nas v duhu popeljala za leto dni nazaj.

Dvorišče je bilo jetnikom edino razvedrilo. Tu so se smeli kdaj umiti, celo telovadili so, da so si razgibali okorele ude, v glavnem pa so se tiščali ob soncu ob zidu, kjer so si obirali uši. Kadilci so stikali po vseh kotih, da bi našli čik, ki ga je komunist odvrgel.

Pokazala sta nam hodnik, na katerem so stali zvezani grčarski in turjaški borci v trenutku, preden so jih odpeljali v smrt. To se je ponavljalo noč za nočjo. Samo v prvi noči so jih odpeljali preko 90.

O vsem tem je naš list obširno poročal lani.

Med tem pripovedovanjem je prišla tudi med nas gospa **Kraljeva**, ki je jetnikom kuhala. Tudi ona je pripovedovala, da tako groznih dni, kakor jih je imela takrat, še ni doživela kljub svoji starosti. Znano je, s kakšno ljubeznijo je ta gospa skrbela za jetnike. Sama iz svojega je kljub pomanjkanju dodajala jetnikom, samo da bi jim olajšala zadnje ure življenja.

Obisk v celicah

Zgrozilo nas je, ko smo vstopili na temni hodnik. Tod so pred letom dni hodili sestradani in okosteneli jetniki. Na desni strani je stala na hodniku mizica, pri kateri so se spovedovali pred smrtjo. Spovedal jih je kaplan **Bartel** Ludovik iz Kočevja. Spoved je bila javna. Vsaki je prisostvoval politkomisar **Povh** iz Most pri Ljubljani. **Samo šestnajstim so dovolili spoved**, vsem ostalim pa so pred smrtjo, ko so prosili duhovnika, dejali: **»... če vam ni far prej pomagal, vam tudi sedaj ne bo«**. To je dejal Pirkovič — »Čort« iz Št. Jerneja. Tudi njemu ni mogel nihče pomagati pred smrtjo...

Na ta hodnik ni bilo jetnikom skoraj nikoli dovoljeno. V začetku so še smeli na stranišče ob koncu hodnika, pozneje pa so morali opravljati potrebo v natrpanih celicah. Srečo je imel tisti, ki mu je stražar dovolil, da je smel snažiti hodnik in stranišče.

Smrtna celica št. 1

Malo nas je bilo, toda vse premajhna in pretesna je bila, da bi nas vse sprejela. V tej tesni celici se je pripravljalo na smrt 36 slovenskih junakov. Obe živi priči sta bila skoro ves čas v tej celici. Zato smo še z večjo pozornostjo poslušali njuno pripovedovanje o tistih dneh. Pokazala sta prostor, kjer so ležali Vošnar, Tomažič, Strniša, Marinčič, Šinkar, Malovrh, Ribnikar in vsi ostali.

Danes nam pričajo o tistih dneh le še podpisi umorjenih na stenah. Na levi strani pri vratih je na steni narisan tudi koledar, kjer so ujetniki zapisovali v ječi preživete dni.

Priči sta nas povedli nato še v druge celice, ki so tudi vse popisane z imeni umorjenih. Komunisti so ujetnikom prepovedali vsako naročilo za znance, zato so sporočila pisali kar na celične stene.

Vsak večer, ko so odpeljali prijatelje iz celice št. 1 v smrt, so ostali jetniki imeli komemoracijo zanje. Najprej je govoril častnik, nato duhovnik, vsi skupaj pa so nato zmolili po več rožnih vencev za umorjene in za morilce.

Zadnja celica

Bili smo tudi v zadnji celici, temnici, kjer so bili zaprti duhovniki in bogoslovci, nekaj žensk in Žitnik Franc iz Ljubljane, ki je naročil oporoko za svojo ženo in sinove: »Povejte mojim domačim, naj z ljubeznijo varujejo svoje premoženje, naj bodo dobri Slovenci, dobri Jugoslovani in še boljši katoličani.«

V tej celici so duhovniki tudi spovedovali jetnike, ki so jih rablji vodili v smrt. Seveda je bilo to strogo tajno, kajti komunisti so spovedovanje prepovedali pod najstrožjo kaznijo. Mnogo jetnikov je bilo v tej celici spovedanih, kajti komunisti so jetnike vsak dan vodili iz ene celice v drugo, to pa zaradi tega, da niso mogli povedati kaj o svojem zaslišavanju.

Priči sta pripovedovali, kako lepo soglasje je bilo med jetniki, kljub temu da so bili zbrani iz vseh političnih taborov. O smrti so prav malo govorili, saj so itak vedeli, da jim ta ne uide. Zato so si krajšali čas z najrazličnejšimi problemi. Vsakdo je pripovedoval doživljaje iz življenja. Ker so bili zbrani v celicah ljudje najrazličnejših poklicev, so jetniki svojim sotrpinom razlagali vprašanja iz svoje stroke, največ pa je bilo razprav docela verske, dogmatične vsebine. Mnogim jetnikom so se pri teh razgovorih odpirala prav neznana vprašanja. Duhovniki so jih povedli v onostrastvo, razjasnjevali so jim dogme in druga verska vprašanja. Prenekikrat so jetniki dejali:

»Sedaj šele vidimo, kakšno lepo sodelovanje bi bilo lahko z duhovščino in kako velik greh je bil, da je bil naš narod razklan v razne politične tabore.«

Vsak večer se je življenje v celicah končalo s slovenskimi pesmimi in molitvijo za padle in za slovenski narod.

Slišali smo tudi zadnja naročila junakov! **Malovrha, Strniše, Vošnarja, Marinčiča** in ostalih. Vsa ta naročila izzvene v eno samo misel: **edinost za vsako ceno, vztrajanje na začeti poti in boj proti komunizmu do zadnjega diha.**

Fotografi so slikali po celicah, mi pa smo polni ljubezni in občudovanja do pokojnih junakov odšli iz teh celic v kino dvorano, kjer je bil sloviti kočevski proces. Tu nam je kaplan Mavec Jakob skoro eno uro razlagal potek te krvave komedije.

Ljubljanska skupina si je nato ogledala še Sokolski dom, kjer je zasedal rdeči »parlament« in kjer so uganjali tolovajski ministri in njihove vlačuge orgije tedaj, ko so kočevski junaki umirali pod njihovimi streli.

Vsa dvorana je popisana z najrazličnejšimi vzkliki SSSR, Stalinu, Titu in Komunistični partiji. Po stenah so napisani različni verzi slovenskih pesnikov, med njimi po komunistično prirejen Prešernov:

»Tja bomo našli pot, kjer nje sinovi si prosto vol'jo-vero in postavo«.

Nato smo si še ogledali porušeno Kočevje, ki so ga komunisti razbili ob znanem napadu. Mesto je kakor opustošeno, polno žalosti in samote, kot da še sedaj joka nad komunističnimi zločini.

Zamišljeni in brez besede smo hodili od enega do drugega spomenika komunističnih zverinstev, polni hvaležnosti do kočevskih junakov, ki so nam dali v življenju in smrti vzgled, kako se je treba boriti in se žrtvovati za svoj narod.

Celica št. 1 v kočevskih zaporih, kjer je pred letom dni čakalo smrti toliko naših bratov.

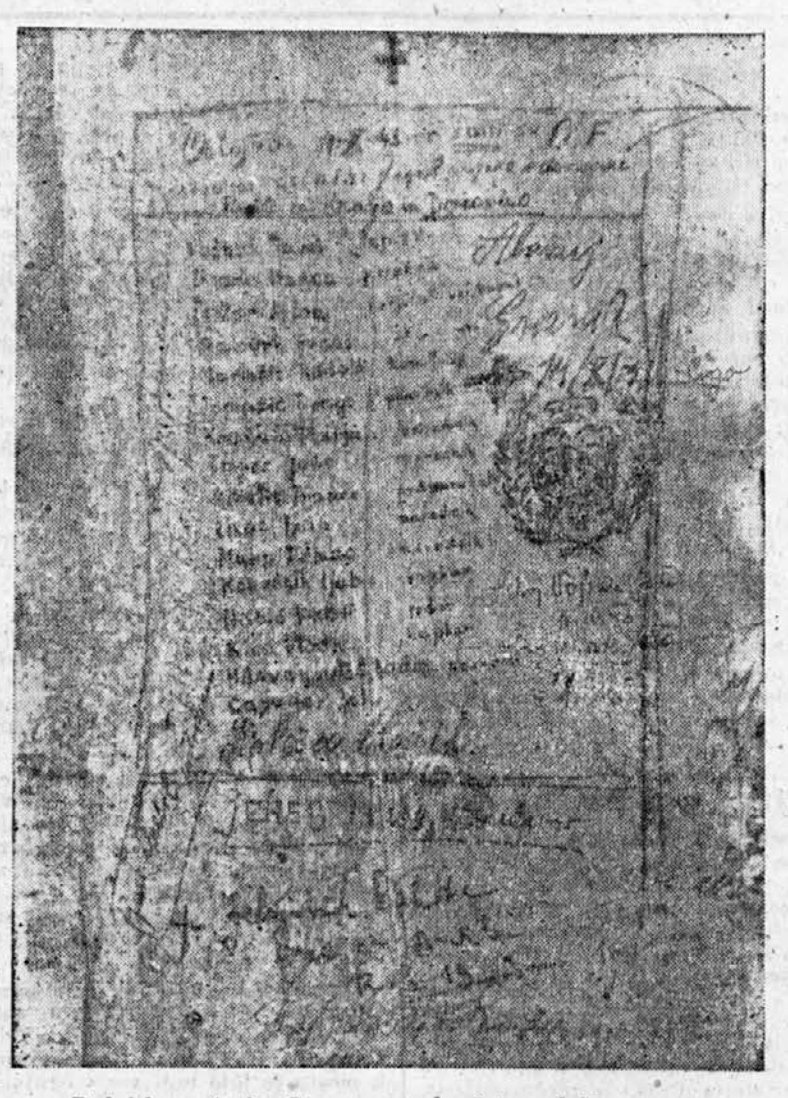

Podpisi na steni celice — oporoka žrtev rdečega procesa.

Isti ljudje, ista sredstva, isti zločini

Te dni je zločinska OF zagrešila na Gorenjskem tak strašen zločin, da se še nam v Ljubljanski pokrajini, ki doživljamo grozodejstva OF že tri leta, zdi, da kaj takega ne more narediti človek, ampak zverina.

Dne 27. septembra 1944 so ob 9. uri zvečer potrkali neznanci na domu 39 letne šivilje **Kristan Ide v Zalogu pri Komendi.** Dekletu se je čudno zdelo, kdo naj bi trkal ob taki uri. Vprašalo je, kdo trka in kaj hoče. »Partizani,« je bil odgovor. »Odpri!« Vstopila sta dva gošarja in povabila dekle, naj gre z njima. Ker je dobro vedela, kaj pomeni, če te komunisti povabijo s seboj, je skušala pobegniti. (Komunisti so ji namreč že enkrat grozili, ker je včasih obiskala bratranca, ki je pri domobrancih v Cerkljah in mu je prinesla perilo.) Toda komunista sta jo ujela in ni mogla zbežati. Ubogo dekle je padlo na kolena in ju prosila, naj jo pustita, ker ni ničesar kriva. Toda eden komunistov jo je v odgovor udaril s puškinim kopitom po glavi in ji razbil čeljust. Dekle se je od bolečin in silnega udarca zrušilo na tla. Komunista sta jo pobrala in jo suvajoč s puškinimi kopiti potiskala

Nesrečna Ida je spoznala, da ni pomoči in je vedela, kaj jo čaka. Vedela je, kako zverinsko jo bodo mučili in koliko nečloveških muk bo morala prestati, preden bo umrla. Zato ju je prosila, naj jo rajši na mestu ustrelita, da bo umrla vsaj doma kolikor toliko po človeško in da bodo domači vedeli za njeno truplo ter ga pokopali, kakor se človeku spodobi. Toda tudi tej njeni zadnji prošnji komunista nista ustregla. Satansko sta se režala in jo še bolj satansko tolažila: »Saj se ti bo kmalu izpolnila prošnja, pa ne tako, kakor ti misliš, svinja belogardistična.«

Suvala sta jo naprej s kopiti in jo vlekla vso izmučeno in pretepeno. Ubogo dekle je klicalo na pomoč. Njen glas se je izgubljal v temni noči. Ljudje so se prestrašeni stiskali za okni in vedeli, da se bo z dekletom zgodilo nekaj strašnega. Vedno bolj se je njen pomoči proseči glas izgubljal v noči, dokler ni utihnil. Ljudje so se v strahu spraševali, kaj se je z njo zgodilo. Požrla jo je tema in nihče ni vedel njene usode.

Naslednji dan zjutraj so Nemci iz Kamnika in domobranci iz Lahovč in Domžal šli na pohod. Zvedeli so, da so rdeči krvniki odpeljali dekle na Dobravo pri Komendi. Tja so prispeli ob 7 zjutraj in so vas obkolili. Ko so komunisti opazili, da so obkoljeni, so začeli streljati na domobrance iz Korbarjevega zapuščenega posestva, kamor so se bili zabarikadirali in kjer so opravili krvniški posel nad nesrečnim dekletom. Oblegajoči se za ogenj niso zmenili in so besno napadali, dokler se jim ni posrečilo priti tako blizu poslopja, da so vrgli nekaj bomb notri. Poslopje je začelo goreti. Iz poslopja sta hotela pobegniti dva tolovaja, pa so domobranske brzostrelke takoj opravile svoje delo. Med obleganjem so domobranci slišali vpitje: »Jaz ne morem ven, ker sem brez noge!« in so po glasu spoznali ubogo Ido Kristanovo, vendar jo niso mogli zaradi hudega streljanja rešiti.

Ko je streljanje ponehalo in so domobranci vdrli v poslopje ter začeli preiskovati notranjščino, so v hlevu pod jaslimi, kamor ogenj zaradi oboka ni segel, našli s plahto pokrito truplo, v katerem so spoznali Ido Kristanovo iz Zaloga.

Pogled na razmesarjeno truplo je bil strašen in še tisti zadnji dvom pri komu, češ saj komunisti ne delajo tako, kakor se govori in piše, je izginil, ker truplo zverinsko mučene in umorjene žrtve je dokaz, da je to vse res. Pa ne samo to. Pisana beseda ne more dovolj jasno pokazati komunističnih zverinstev. Šele pogled na truplo ali slika ti potrdi resnico o komunističnih grozodejstvih.

Idi so še živi odsekali nogo pod kolenom in roko pod komolcem. Desno oko so ji iztaknili. Desna kolčna kost je zdrobljena. Čeljust ima razbito in po telesu ima vse polno podplutb od udarcev in ran, ki izvirajo od ostrega predmeta, najbrž od noža ali kaj podobnega. Na sliki se jasno in natančno vidijo vse navedene poškodbe.

Poleg vsega tega pa je pokojnica imela značilen komunistični znak: strel v glavo. To je dokaz, da so komunistični krvniki že razmesarjeno, vendar še živo žrtev ustrelili potem, ko so domobranci obkolili poslopje, da jo ne bi, čeprav na pol živo, še rešili in iz umirajočih ust zvedeli, kaj so rdeči z njo počenjali.

Pokojnico so naložili na voz in jo odpeljali v mrtvašnico v Cerklje, od koder je bil pogreb v nedeljo na cerkljansko pokopališče.

Seveda komunisti ne bi bili komunisti in ne zvesti samim sebi, če ne bi lagali. Ker so videli, da se ljudstvo zgraža nad takim divjaštvom in je zločin na glas obsodilo, so se oprijeli starega načina borbe: laži. Med ljudi so razširili govorice, da je bila tista ženska, ki so jo bili domobranci pripeljali v Cerklje, neka druga, in sicer Kopoševa (domače ime) iz Češnjevka, za katero ljudje vedo, da je slaboumna. Pravijo, da so jo komunisti dobili v tistem poslopju z nekim moškim in da so se domobranci zmotili, ko so napadli hišo, misleč, da so notri tolovaji. Vsi ljudje vedo, da ta ženska živi sedaj doma v Češnjevku.

Smrt Ide Kristanove naj odpre oči še tistim, ki mislijo, da OF dela za dobro našega naroda. Ta umor naj bo vsem opomin in dokaz, kaj se skriva za lepimi besedami. Ta zločin mora vsakemu pametnemu človeku biti dokaz, da kdor ubija naše ljudi, ni naš prijatelj. In to delajo komunisti. To ni prva žrtev, ki so jo na Gorenjskem komunisti ubili, najbrž pa tudi zadnja ne. Vsak pošten Slovenec pa ve, da njegovo mesto ni pri tistem, ki mu pripravlja svobodo tako, da pobija lastne ljudi.

Tak je njihov boj za »osvobojenje« slovenskega naroda! (Razmesarjeno truplo Ide Kristan iz Zaloga pri Komendi, ki so jo rdeči tolovaji odpeljali, mučili in umorili v hlevu kmeta Korbarja v Dobravi pri Komendi v noči od 27. na 28. september 1944.)

Schriftleiter - urednik: Mirko Javornik / Herausgeber - Izdajatelj: Jožko Krošelj. / Für die Ljudska tiskarna - za Ljudsko tiskarno: Jože Kramarič / Uredništvo, uprava in tiskarna: Ljubljana, Kopitarjeva 6. Telefon 23-61 do 23-65 / Rokopisov ne vračamo / Mesečna naročnina 6 lir, za inozemstvo 12 lir.